

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM OKULU ÖĞRENCİ VELİLERİNİN EĞİTİM
HARCAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Filiz SAKALLI

Ankara, 2010

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM OKULU ÖĞRENCİ VELİLERİNİN EĞİTİM
HARCAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Filiz SAKALLI

Danışman: Doç. Dr. Ayşe DEMİRBOLAT

Ankara
Kasım, 2010

Filiz SAKALLI Nisan, 2010	İLKÖĞRETİM OKULU ÖĞRENCİ VELİLERİNİN EĞİTİM HARCAMALARI
------------------------------	--

JÜRİ ONAY SAYFASI

Filiz SAKALLI'nın "İlköğretim okulu öğrenci velilerinin eğitim harcamaları" başlıklı tezi tarihinde, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan:

Üye (Tez Danışmanı): Doç. Dr. Ayşe DEMİRBOLAT

Üye :

ÖN SÖZ

Eğitimin her kademesine yapılan yatırım ve harcamalar, bir ülkenin gelişiminde ve kalkınmasında önemli bir yer tutmaktadır. Eğitimin en temel aşaması olan ilköğretimin toplumun tüm katmanlarına yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ülkemizde ilköğretim anayasada belirtildiği gibi devlet okullarında parasız ve zorunludur.

Zorunlu eğitim her Türk Vatandaşını hayata hazırlayan ve geleceğini ikame etmesini sağlayan bir eğitim basamağıdır. Bundan dolayıdır ki zorunlu hizmet devlet tarafından karşılanmalıdır.

Ancak bir öğrencinin öğrenim hayatına devam edebilmesi için devlet tarafından sunulan eğitim hizmeti harcamaları ve kaynakları yeterli olmayıp, öğrenci aileleri de değişik tür ve miktarlarda harcamalar yapmaktadırlar.

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim kademesindeki öğrenci ailelerinin yaptıkları harcama türleri ile miktarlarının belirlenmesidir.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde giriş, ikinci bölümde kavramsal çerçeve, üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi, dördüncü bölümde bulgular ve yorum, beşinci bölümde sonuç ve öneriler yer almaktadır.

Tezimi hazırlamamda bilgilerinden ve fikirlerinden yararlandığım, sabır ve hoşgörü ile çalışmalarına yardımcı olan ve bana yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ayşe Demirbolat'a, anketini kullanmama izin veren Sayın Sevgi Serdar Kahveci'ye anketlerin dağıtılmasında ve öğrenci ailelerine ulaştırılmasındaki yardımlarından dolayı çalışma grubundaki okulların idarecilerine ve öğrencilerin ailelerine teşekkürlerimi sunarım.

Filiz SAKALLI

ÖZET

İLKÖĞRETİM OKULU ÖĞRENCİ VELİLERİNİN EĞİTİM HARCAMALARI

SAKALLI, Filiz

Yüksek Lisans, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayşe DEMİRBOLAT

Kasım– 2010, 64 Sayfa

Bu çalışmanın amacı 2009-2010 Eğitim-Öğretim yılında ilköğretim okulu öğrenci ailelerinin çeşitli dönemlerde yaptıkları harcamaların tür ve miktarlarını tespit etmektir.

Araştırmanın örneklemini, Ankara İli Keçiören İlçesi’nden yansız örneklem yöntemiyle seçilen 6 ilköğretim okulunun 6, 7 ve 8. sınıflarından toplam 312 öğrenci ailesi oluşturmaktadır. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak dört ana bölümden oluşan bir anket kullanılmıştır. Birinci bölüm ailelere ait demografik bilgilerden oluşmaktadır. İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise sırasıyla “İlköğretim Okulu Öğrenci Ailelerinin Yaptıkları Eğitim Harcamalarını Belirleme Ölçeği”nin bölümleri yer almıştır.

Veri analizinde kesikli ve sürekli değişkenler için frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma hesaplanmıştır. Üç ve daha fazla düzeyi olan değişkenler için parametrik testlerin ön şartlarına bakılmış ve Tek Yönlü Varyans Analizi yapılmış ve anlamlı çıkan sonuçlar için çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi uygulanmıştır. Değişkenlerin iki düzeyi olduğunda ise parametrik testlerin ön şartlarına bakılmış ve t-testi yapılmıştır.

Araştırma sonucunda ailelerin bir eğitim-öğretim yılı boyunca çeşitli harcamalar yaparak eğitimin maliyetine büyük ölçüde katkı sağladıkları tespit edilmiştir. Yaptıkları bu eğitim harcamalarının aylık gelirleri içinde önemli bir yer tuttuğu belirtilebilir.

Anahtar Kelimeler: Milli Gelir, Gayri Safi Milli Hasıla, Konsolide Bütçe, Eğitim Harcamaları, Maliyet, Maliyet Analizi

ABSTRACT

THE IDENTIFICATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS PARENTS’ EXPENDITURES TYPES

SAKALLI, Filiz

Master’s, Department of Educational Administration and Supervision

Thesis Adviser: Doç. Dr. Ayşe DEMİRBOLAT

November – 2010

The purpose of this study is to identify the type and amount of the expenditures that parents of the primary school students did at various times in 2009-2010 education year.

The sample of this study was formed by 312 6th, 7th, and 8th grade students’ parents from 6 randomly selected primary schools in Keçiören, Ankara. In this research, a questionnaire formed by four basic parts has been used to collect the data. The first part consisted of demographic information about parents. The second, third, and fourth parts consisted of various dimensions “Determination of the Primary School Students’ Parents Education Expenditures Questionnaire”.

In the data analysis process, frequency, percentage, arithmetic mean and standard deviation for discrete and continuous variables have been used to analyze the data. For variables with three or more levels, prerequisites for parametric tests have been examined and a one-way analysis of variance (ANOVA) has been made. After that analysis Tukey multiple comparisons test was made for significant results. If the variables have two levels, prerequisites for parametric tests have been examined and t-test has been used.

As a result of the research it has been seen that the resources allocated to education were inadequate and parents made a big contribution to the cost of education by various expenditures during an education year. Also it has been realized that expenditures took a great place in parents’ monthly income.

Key Words: National Income, Gross National Product, The Consolidated Budget, Education Expenditures, Costs, Cost Analysis

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ONAY SAYFASI	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
BÖLÜM – I	
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	7
1.3. Problem Cümlesi	7
1.3.1. Alt Problemler	8
1.4. Araştırmanın Önemi	8
1.5. Varsayımlar	9
1.6. Sınırlılıklar	9
1.7. Tanımlar	9
1.8. Kısaltmalar	10
BÖLÜM – II	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	11
2.1. Eğitimin Yasal Dayanakları	11
2.1.1. Türkiye’de İlköğretimin Yasal Dayanakları	12
2.1.2. Eğitim Hizmetlerinin Sağladığı Faydalar	15
2.1.3. Eğitim Hakkı ve Eğitimin Maliyetinin Devlet Tarafından Karşılanması	18
2.1.4. Eğitim Finansmanı	20
2.2. Eğitim Harcamaları ve Eğitimin Maliyeti	24
2.2.1. Harcama ve Maliyet Kavramı	24
2.2.2. Eğitimin Ailelere Maliyeti	26
2.2.3. Eğitimin Maliyet Analizi	28
2.2.4. Türkiye’de İlköğretim Harcamalarının Analizi	30
2.3. İlgili Araştırmalar	31

BÖLÜM – III

YÖNTEM	36
3.1. Araştırma Modeli	36
3.2. Evren ve Örneklem	36
3.3. Verilerin Toplanması	38
3.4. Veri Analizi	38

BÖLÜM – IV

BULGULAR VE YORUM	40
4.1. Velilerin Eylül Ayında Bir Defaya Mahsus Yaptıkları Harcamalar	40
4.2. Velilerin İlköğretime Devam Eden Çocuklar İçin Her Ay Yaptıkları Harcamalar	42
4.3. Velilerin İlköğretime Devam Eden Çocuklar Dönem İçinde Yapılan Harcamalar	43
4.4. Velilerin Yaptıkları Harcamaların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılması ...	44
4.5. Velilerin Yaptıkları Harcamaların Ailenin Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılması	45
4.6. Velilerin Yaptıkları Harcamaların Öğrencinin Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması	48

BÖLÜM – V

SONUÇ VE ÖNERİLER	51
5.1. Sonuçlar	51
5.2. Öneriler	53
KAYNAKÇA	55
EKLER	59
EK 1. Araştırma Örneklemindeki Okullar	59
EK 2. Araştırma Anketi	60

TABLOLAR LİSTESİ

<i>Tablo 1. Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinin Gayri Safi Milli Hasıla ve Konsolide Bütçeye Oranı</i>	6
<i>Tablo 2. Araştırma Örnekleminin Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı</i>	40
<i>Tablo 3. İlköğretim Velilerinin 2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılında Eylül Ayı İtibariyle Bir Defaya Mahsus Olmak Üzere Okula Yaptıkları Katkı ve Harcamaların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları</i>	44
<i>Tablo 4. 2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılında Okullar Açıldıktan Sonra İlköğretime Devam Eden Çocuğa Ayda Bir Defa (Her Ay) Yapılan Doğrudan ve Dolaylı Harcamaların Türleri ve Tutarlarının Aritmetik Ortalaması ve Standart Sapması</i>	45
<i>Tablo 5. 2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılında Okullar Açıldıktan Sonra İlköğretime Devam Eden Çocuğa Dönem İçerisinde Daha Sonradan Yapılan Doğrudan ve Dolaylı Harcamaların Tür ve Tutarları</i>	46
<i>Tablo 6. Velilerin Yaptıkları Çeşitli Harcamaların Cinsiyetlerine Göre t-Testi Sonuçları</i>	47
<i>Tablo 7. Ailenin Gelir Durumu Değişkeni İçin Varyansların Homojenliği Testi Sonuçları</i>	48
<i>Tablo 8. Velilerin Yaptıkları Çeşitli Harcamaların Gelir Durumu Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	49
<i>Tablo 9. Öğrencinin Sınıf Düzeyi Değişkeni İçin Varyansların Homojenliği Testi Sonuçları</i>	51
<i>Tablo 10. Velilerin Yaptıkları Çeşitli Harcamaların Öğrencinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları</i>	52
<i>Tablo 11. Dönem İçinde Daha Sonradan Yapılan Katkı ve Harcamaların Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları</i>	53

BÖLÜM – I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, araştırmanın amacı, önemi ve sınırlılıkları, tanımlar ve kısaltmalar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Günümüz, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecini yaşamaktadır. Artık bilgi, sanayi toplumunun temel öğeleri olan emek, doğa ve sermayenin yerini almıştır. Bilgi toplumunun temel unsuru olan bilgiyi doğru yerde ve doğru zamanda kullanabilen insan iyi ve kaliteli bir eğitimle şekillenmektedir. Bu nedenle eğitim alanlarına gerekli harcama ve yatırımları yapma zorunluluğu doğmaktadır. Eğitimin her kademesine yapılan yatırım ve harcamalar ülkenin gelişiminde ve kalkınmasında önemli birer yatırım unsurlarıdır.

Devletin önemli işlevlerinden biride ülkede gelir dağılımında adaleti ve fırsat eşitliğini sağlamaktır. Bu nedenle eğitimin temel aşamalarından biri olan orta öğretiminde toplum katmanlarına yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Çünkü ülke nüfusunun bir kısmının orta öğretime devam etmesi bu alanda okullaşma oranının yükselmesi bu süreç sonunda gelişmiş ülkelerdeki eğitim düzeyine yaklaşması önem taşımaktadır. Bu amacı gerçekleştirebilmesi orta öğretime yönelik yatırımları düzenli ve rasyonel bir şekilde yapılmasına bağlıdır. Buna ek olarak teknolojik gelişmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal değişmelerden eğitim kurumlarımızın dengeli bir şekilde yararlanabilmesi için eğitim programlarının ilgi toplumunun gereksinimini karşılayabilecek şekilde yenilenmesi gerekir. Ayrıca eğitim teknolojisindeki gelişmelere ve bilgi toplumunun gereksinimine uygun şekilde yatırımları yapılması kaçınılmazdır.

Eğitimin ekonomik olma işlevi vardır. Eğitim sistemi, ekonomik sistemin istediği nitelikleri üretmesi ile ilgili iken, eğitilen açısından ise bir mesleğin gerektirdiği belli nitelikleri kazandırarak onu üretici yapmaktadır. Eğitim sistemlerine üretim

sistemlerinin bir parçası olarak bakıldığında, eğitimin hem üretime hem de topluma nitelikli iş gücü yaratmada önemli bir rolü vardır (Tural, 2002: 3). Bilindiği gibi ekonomi kıt kaynakların alternatif kullanımını vermelerine göre optimal dağılımının sağlanmasını amaçlamaktadır.

Bu nedenle ülkemizin kıt kaynaklarını israf etmeden yerli yerinde verimli etkin ve tam olarak kullanmak gerekmektedir. Bu amaçla mevcut kaynaklar ekonomik gelişmeye olan katkılarını göz önünde tutularak belirli öncelikler sırasına göre kullanılmalıdır. Eğitimin topluma maliyeti; kamusal ve özel öğretim harcamaları ile vazgeçme maliyetinden oluşmaktadır. Çünkü eğitim için devlet, eğitim kurumları, bireyler ve aileleri, firmalar ve özel kuruluşlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar harcama yapmaktadır. Kuşkusuz ülkenin yönetim biçimine göre eyalet hükümetleri, yerel yönetimler (il özel idareleri, belediyeler, köyler), vakıflar, okul aile birlikleri, koruma dernekleri, uluslararası kuruluşlar vb. de eğitim harcamaları yapmaktadır. Alternatif maliyet ya da fırsat maliyeti olarak da kullanılan vazgeçme maliyeti ise, hem toplum hem de birey açısından söz konusu olabilir. Kıt kaynakların değişik biçimlerde kullanımı arasında bir seçim yapmak, seçilen seçeneğin dışındaki seçenekleri feda etmek, diğer bir deyişle bazı gereksinimleri karşılama fırsatını kaçırmak anlamına gelir. Bireyler bir ekonomik etkinlikte bulunarak gelir elde edebilecekken bir eğitim kurumuna devam ederek, gelir elde etmekten vazgeçebilirler. Böylece bu eğitim kurumuna devam etmenin vazgeçme maliyeti, bir işte çalışarak elde edilebilecek gelirdir. Toplum açısından ekonomik karar verici olan Devletin yatırımlarının yol yapımına karar verilmesi durumunda, aynı kaynaklarla yapılabilecek eğitim kurumları ya da fabrikalar bir ölçüde feda ediliyor demektir. Bu da yapılan seçmenin toplum açısından vazgeçme maliyetidir (Karakütük, 2006: 219-220).

Eğitim maliyeti, eğitim hizmetini gerçekleştirmek üzere kullanılan girdilerin ekonomik değeridir. Bu girdiler; okul binası, okul bahçesi derslikler, çok amaçlı salonlar, laboratuvarlar gibi fiziki kaynaklar ile okul müdürleri, öğretmenler, eğitim uzmanları, yardımcı personeller gibi beşeri kaynaklardan meydana gelir. Eğitim sürecinin işleminde bu kaynaklarının yanı sıra canlı cansız birçok eğitim aracı ve zaman unsuru da önemli bir yere sahiptir. Tüm bu kaynakların kullanılması eğitim maliyetini ortaya koymaktadır. Eğitim sürecinde kullanılan girdilerin fiyatları toplamı, parasal maliyeti verir (Tural, 2003: 112-113).

Eğitim yarı kamusal bir maldır. Burada yarı sözcüğü bir esnekliği tanımlamaktadır. Malların hem piyasa hem de kamusal özellik göstermesi, içinde bulunulan durumun özelliğine göre geçişkenliğe sahip bir yapı sergilediğini göstermektedir (Karaarslan, 2005: 40).

Eğitim hizmetlerinin de içinde bulunduğu yarı kamusal mal ve hizmetlerden fayda elde edenler yararlanma karşılığında belli bir bedel ödeyebilmektedirler. Ödenecek bedel malın piyasa fiyatı değil, siyasi otorite tarafından belirlenen bir değerdir. Bu değer, marjinal maliyetin altında da olabilir. Bu mal ve hizmetlerin faydalarından yararlanmada bir bedelin alınıp alınmayacağı, alınacaksa seviyesinin ne olacağı, toplumların sosyal ve iktisadi gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir (Karaarslan, 2005: 41).

Eğitim hizmetleri için yapılan harcamalar; gelirin yeniden dağılımında bir araç olması, iktisadi büyüme, kalkınma ve ekonomik istikrarın sağlanmasında fonksiyon üstlenmesi nedeniyle yatırım harcaması olarak da nitelendirilebilir. Ancak eğitim harcamaları, sağladığı kısa süreli faydalar nedeniyle de tüketim harcaması olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle, eğitim hizmetlerinin uzun yıllar kamu sektöründe mi, yoksa özel sektör tarafından mı üretilmesi gerektiği tartışma konusu olmuştur. Bu problemin tartışılmasında kullanılacak ölçüler özel ve sosyal getiri oranlarıdır.

Özel getiri oranı, oluşturulan faydaları ve maliyetleri bireysel yönden belirlemek için kullanılmaktadır. Oysa sosyal getiri oranı; elde edilen toplumsal fayda ile toplumsal maliyetleri karşılaştırmaktadır. Bu oranlara ilişkin olarak çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalarda, ilk ve orta öğretimde sosyal getiri oranının; yüksek öğretimde ise özel getiri oranının ağır bastığını gösterir sonuçlar ortaya çıkmıştır (Karaarslan, 2005: 41).

Eğitim hizmetlerinin yapısından kaynaklanan özellikler nedeniyle, tüm yarı kamusal mallarda olduğu gibi, hizmetin toplumdan gelecek bütün talepleri tüm ülkede karşılayacak düzeyde kamu kesimince üretilmesi gerekir. Çünkü eğitim düzeyinin yükselmesi, iktisadi büyüme ve kalkınmayı artırarak milli gelirin de aynı yönde gelişimini sağlayacaktır (Karaarslan, 2005: 42).

Zorunlu eğitim her Türk vatandaşını hayata hazırlayan ve geleceğini ikame etmesini sağlayan bir eğitim basamağıdır. İlköğretimin toplumsal getirisi bireysel olarak sağladığı faydalardan çok daha fazladır. Bu sebeple zorunlu eğitimin maliyeti de devlet tarafından karşılanmalıdır (Karip, 2002: 228).

Eğitim hizmetlerinin kişisel ve toplumsal olmak üzere iki ana faydası bulunmaktadır. Kendileri için eğitim yapan bireyler, elde ettikleri kişisel fayda sayesinde gelir elde ederler ve kültürel katkı sağlarlar. Bu şekilde toplumsal fayda da sağlanmış olur (Ataç, 1979: 96).

Eğitim sadece eğitilmiş kişiye fayda sağlamakla kalmaz aynı zamanda hem topluma hem de ekonomik yaşama faydalar sağlamaktadır. Bu nedenle devletin eğitim alanında özellikle ilköğretimde önemli görevler ve sorumlulukları daha bilinçli bir şekilde yerine getirmesi gerekmektedir (Türköz, 2002).

Eğitimin toplumsal faydasının bireysel faydasından yüksek olması eğitimin kamusal bir mal olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Fakat eğitim finansmanında eğitim salt kamusal bir mal değildir. Birçok mal ve hizmet birey tarafından fiyatı ödenerek satın alınıp bireye daha fazla fayda sağlarken, birçok mal ve hizmet de toplumda eşit olarak satın alınarak tüketilmekte, dışsal ekonomi yaratılarak toplumda daha fazla fayda sağlamaktadır.

Eğitimden bireylerin kazandıkları faydalar eğitim aldıkları eğitim tür ve kademesine göre farklılıklar gösterebilir. Zorunlu eğitim kademesinden sonra bireyler, eğitim hayatına devam etmeyerek fayda sağladıkları alanlara yönelebilirler. Bu sebeple ki eğitim, hem bireye, hem de topluma sağladığı faydalardan dolayı karma bir maldır ya da yarı kamusal bir hizmet olma özelliği taşır.

Devlet, bir mal veya hizmeti tümüyle özel tüketim kapsamına dahil ediyorsa, o mal veya hizmetin dışsallıklarını önemsemiyorsa bu durumda, bu mal ve hizmeti tümüyle ya kendisi üretir ya da özel kesimin üretim ve tüketimine çeşitli yollarla müdahalelerde bulunur (Uluatam, 1998).

Eğitime yapılan harcamalar, ekonomik gelişmeye, üretimin artmasına ve sosyal değişmelere yönelik yatırımlardır. Nitelikli insan gücünün yetişmesi, bir ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesi ile doğrudan orantılıdır. Öğrenci başına yapılan eğitim harcamaları ile kişi başına düşen milli gelir arasında pozitif bir ağ vardır.

Bu nedenle gelişmiş ülkelerden kişi başına yapılan eğitim harcamalarının yüksek olduğu buna karşın geri kalmış ülkelerde kişi başına yapılan eğitim harcamalarının daha az olduğu belirtilmektedir (Türköz, 2002). Eğitim sisteminin tüm toplum kesimlerine istenilen düzeyde etkin bir şekilde ulaştırılabilmesi, nitelikli eğitimin yaygınlaştırılması eğitim bütçesinin genel bütçeden aldığı paylarla ilintilidir.

Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin gayri safi milli hasıla ve konsolide bütçeye oranı yıllara göre değişiklik göstermektedir. Tablo 1’de bu oranların 2000 ile 2009 arasındaki değişimi gösterilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2008).

Tablo 1

Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinin Gayri Safi Milli Hasıla ve Konsolide Bütçeye Oranı

<i>Yıllar</i>	<i>MEB Bütçesinin GSMH’ye Oranı</i>	<i>MEB Bütçesinin Konsolide Bütçeye Oranı</i>
2000	2.01	7.15
2001	1.68	8.34
2002	2.13	7.60
2003	2.24	6.91
2004	2.30	8.54
2005	2.29	9.53
2006	2.18	9.47
2007	2.50	10.42
2008	2.30	10.30
2009	2.51	10.64

Tablo 1’de görüldüğü gibi, genel bütçeden eğitime ayrılan pay giderek azalmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri, bütçe üzerinde diğer kamu hizmetlerinin baskısının giderek artmasıdır. Bütçeden hangi sektöre ne kadar pay ayrılacağı teknik olduğu kadar politik bir süreçtir. Bu süreçte, bütçeden alınacak pay için diğer kamu

hizmet alanları eğitim ile rekabet halindedir. Diğer bir önemli neden ise, dış borçların ve iç borçların faiz ödemelerinin ve geri ödemelerinin bütçe üzerinde oluşturduğu baskı ile ilgilidir. 2001 yılı bütçe verilerine göre MEB bütçesinin %78'i personel giderlerine ayrılmaktadır. Bütçenin personel giderlerinden geriye kalan %22'lik kısmının içinde yatırım harcamalarının da yer aldığı düşünüldüğünde, devlet bütçesinin eğitim-öğretime harcanabilecek kaynağın sınırlılığı açıkça görülebilir. Bu durumda ailelerin bir çok harcamayı üstlenmeleri kaçınılmaz olmaktadır (Karip, 2003:209).

Genel bütçeden ayrı MEB'e ayrılan pay ne kadar arttırılırsa toplumun eğitim istemleri ve gereksinimleri de o oranda karşılanmış olur. Eğitim finansmanı eğitsel gereksinimlerin giderilmesi için sistem tümünü içeren öğretim hür ve düzeylerinin sunumunda gerekli duyulan gerçek kaynaklara karşılık gelen parasal kaynak MEB bütçesinde yer almaktadır.

Konsolide bütçeden ayrılan kaynaklar, il özel idare bütçesinden ayrılan kaynaklar, çıraklık ve mesleki ve teknik eğitimi geliştirme ve yaygınlaştırma fonundan ayrılan kaynaklar, eğitim, gençlik, spor ve sağlık hizmetleri vergisi, eğitime katkı payı, döner sermaye işletmelerinden sağlanan gelirler, halkın kişi ve kuruluşlar olarak eğitime katkıları, bağışlar, Milli Eğitim Vakfı gelirleri, dernek gelirleridir (Eroğlu, 2001).

Eğitim, kişisel ve toplumsal özellik gösteren bir çeşit karma maldır. Çeşitli tür ve düzeylerde üretilen eğitim hizmetlerinin toplumsallık derecesi ise birbirinden farklıdır. Eğitimin finansmanında, kamu fonları yanında, öğrenci harçları, sınav ve kayıt harçları ile kitap ve diğer malzemeler için yapılan özel eğitim harcamaları, özel fon gibi kullanılmaktadır.

Bir toplumda, eğitimi finanse etmek için kullanılan finansman modeli üç şekilde değerlendirilmektedir. Birincisi eğitim olanaklarının ne ölçüde sunulabildiği, ikincisi eğitim için ayrılan kaynakların etkin dağıtımı ve üçüncüsü ise eğitim için ayrılan kaynakların eşitlikçi ve hakkaniyete uygun olarak dağıtımıdır. Başarılı bir finansman modeli, bu ölçütlerin sonuçlarına göre olan bir tablo ortaya koymalıdır. Eğitim olanaklarının sağlanma miktarı, eğitim için yaratılan kaynakların Gayri Safi milli hâsıla (GSMH) içindeki payı, bütçeden eğitim için ayrılan pay gibi veya alınan sonuca göre;

çeşitli eğitim düzeylerinde okullaşma oranları, okullaşan çağ nüfusunun cinsiyete göre dağılımı bakımından saptanması olanaklıdır.

Etkin kaynak kullanımının göstergelerini elde edebilmek için, maliyet-fayda ve maliyet-etkililik analizlerinin yapılması gerekir. Eğitiminin finansmanı ile ilgili çeşitlenme eğilimiyle birlikte, kamu harcamalarının ağırlığı da, sürmektedir. Devletin yaptığı, eğitim harcamaları eğitim hizmetinden ne beklediği kadar, devlet anlayışına ve kamu politikasına bağlıdır.

1980'li yıllarda eğitime ayrılan kaynaklar, ülkelerin gayri safi milli hasıllarının ortalama %10'una varan bir bölümünü oluştururken, 1992 hesaplamalarında ve tüm eğitim kademeleri için ABD'de %7.0, Federal Almanya'da yaklaşık %5, Danimarka'da %6.7, Finlandiya'da %7.9, Fransa'da yaklaşık %6, İspanya'da %5.2, İsveç'te %6.8, Japonya'da %4.8, Kanada'da %7.4 olmuştur. Bu değer Türkiye'de 2002 itibarıyla sadece %2.65'tir (Koç, 2007: 40-41).

Eğitime ayrılan bütçenin az olmasından dolayı okullarda eğitim öğretim işlerinin yürütülmesi için yöneticiler kaynak arayışı içine girmektedirler. Bu sebeple velilerden kayıt parası ve okul aidatı adı altında para toplanmaktadır. Değişen sınav sistemleri, her yıl artan ve yeni ortaya çıkan eğitim ihtiyaçları ailelere değişik harcamalar biçiminde yansımaktadır. İlköğretimin her kademesinde ailelerin yaptığı harcama kalemleri ve harcama miktarları her geçen sene artmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı ilköğretim okulu öğrencilerinin ailelerinin yaptıkları eğitim harcamalarının belirlenmesidir. Bu genel amaç çerçevesinde ayrıca aşağıdaki sorulara da cevap aranacaktır.

1.3. Problem Cümlesi

İlköğretim okulu öğrenci ailelerinin bir eğitim öğretim yılı boyunca yaptıkları eğitim harcamalarının tür ve miktarları nelerdir?

1.3.1. Alt Problemler

1. Öğrenci ailelerinin Eylül ayında bir defaya mahsus olmak üzere okula yaptıkları katkıların tür ve miktarlarının dağılımı nasıldır?
2. Öğrenci ailelerinin her ay okula yaptıkları katkıların tür ve miktarlarının dağılımı nasıldır?
3. Öğrenci ailelerinin bir öğretim yılı boyunca okula yaptıkları katkıların tür ve miktarlarının dağılımı nasıldır?
4. Öğrenci ailelerinin Eylül ayında bir defaya mahsus olmak üzere okula yaptıkları katkıların miktarı; a) cinsiyet, b) ailenin gelir durumu ve c) öğrencinin sınıf düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Öğrenci ailelerinin her ay okula yaptıkları katkıların miktarı; a) cinsiyet, b) ailenin gelir durumu ve c) öğrencinin sınıf düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
6. Öğrenci ailelerinin bir öğretim yılı boyunca okula yaptıkları katkıların miktarı; a) cinsiyet, b) ailenin gelir durumu ve c) öğrencinin sınıf düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Türkiye’de ilköğretim T.C. Anayasasına göre bir kamu görevi olarak devlet okullarında parasız olmak zorundadır.

Eğitim sisteminin tüm toplum kesimlerine istenilen düzeyde etkin bir şekilde ulaştırılabilmesi, nitelikli eğitimin yaygınlaştırılması eğitim bütçesinin genel bütçeden aldığı payla doğru orantılıdır. Genel bütçeden eğitime ayrılan pay ne kadar artırılsa toplumun eğitim gereksinimleri o oranda karşılanmış olacaktır. OECD ülkeleri arasında Türkiye GSMH’da eğitime en az kaynak aktaran ülke durumundadır. Anayasamızda ilköğretimin devlet okullarında parasız olduğu açıkça belirtilmiş olmasına rağmen günümüzde okullara bakıldığında çok ciddi bir kaynak sıkıntısı yaşandığı gözlenmektedir. Okulların ısıtılması, temizlik işçilerinin istihdamı, güvenliği, iletişimi, kırtasiye giderlerinin karşılanması, bazı onarımların yapılması için devlet bütçesinden okullar her hangi bir ödenek almadıklarından dolayı öğrenci velilerinden okul aidatı adı altında belirli miktarlarda paralar alınmaktadır.

Her geçen yıl ilköğretim okullarında okuyan öğrencilerin eğitim masrafları ve ailelerinin yaptıkları eğitim harcamaları gittikçe artmaktadır. Bu araştırma ile ilköğretimde ailelerin yaptıkları harcamaların tür ve miktarları ortaya konulacaktır. Ailelerin harcama kalemleri tespit edilerek eğitimin finansmanına hangi oranda katkı sağladıkları tespit edilecektir.

1.5. Varsayımlar

TC Anayasası ilköğretimin zorunlu ve devlet okullarında parasız olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, veliler çocuklarının daha nitelikli bir eğitim almalarına katkıda bulunmak amacıyla özellikle ders araç-gereçlerinin sağlanması, okul kıyafetlerinin ve diğer eğitsel faaliyetlerin finanse edilebilmesi için bazı harcamalar yapmaktadırlar. Araştırmanın temel varsayımı, ilköğretim okulu velilerinin eğitsel etkinlikler için okula katkı ya da değişik şekillerde az ya da çok bir miktar harcama yaptığı şeklinde özetlenebilir.

1.6. Sınırlılıklar

Araştırma 2009-2010 eğitim-öğretim yılı için yapılan aile harcamalarıyla sınırlıdır. Daha önceki yıllarda yapılan harcamalar araştırma sürecine dahil edilmemiştir. Araştırmanın bir başka sınırlılığı ise, aynı aile içinde birden fazla çocuk için harcama yapılmış olabileceği ihtimalidir. Bu durumda, bazı ailelerin yüksek görünen harcama miktarları öğrenci başına düşen ortalama harcamaya göre daha fazla olabilir.

1.7. Tanımlar

Milli Gelir: Toplum açısından belli bir ulusal ekonomide bir yılda üretilen mal ve hizmetlerin vasıtalı vergiler çıkarıldıktan sonra ortaya çıkan belli bir dönemde yaratılan değerlerin toplamıdır.

Gayri Safi Milli Hasıla: Bir ekonomide genel olarak bir mali yıl için üretilen bütün mal ve hizmetlerin parasal olarak ifade edilen toplam değeridir.

Konsolide Bütçe: Genel ve katma bütçeli idarelerin alt bütçelerinin toplamıdır. Cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamalarından oluşur. Konsolide bütçe yasa tasarısı içerisinde yer alan ödenekler mecliste onaylanması halinde ilgili

hükümete bütçe idareleri için yapabilecekleri harcamalar için verilen yetkiyi temsil eder.

Eğitim İhtiyacı: İnsanın kendini tanıması, yeteneklerini geliştirerek verimliliğe dönüştürmesi, amaçları ile yeteneği arasında dengeli bir uyum sağlamasına yönelik ussal bir yaklaşımla sorunlarını çözebilmesi amacına dönük duyduğu gereksinim; iletişim yeterliliklerindeki eksiklerden doğan, ilişki, işbirliği ve birlikte yaşama ile ilgili eğitim gereksinimi, sağlıklı yaşama ile ilgili, üretim becerilerini; araştırma, öğrenme ve sorun çözme yeterliliklerini geliştirmeye yönelik eğitim ile duyulan tüm ihtiyaçtır.

Eğitim Harcamaları: Öğrenci ya da ailesi tarafından yapılan harcamalar, eğitsel niteliklerin üretiminde kullanılan tüm kaynaklar, aile ya da öğrencinin vazgeçtiği, vergi düştükten sonraki gelirleri ile vazgeçilen vergi dahil gelirlerdir.

Bireysel Eğitim Harcamaları: Eğitim hizmeti almak isteyen kişilerin öğrencinin, ailesinin ya da velisinin yaptığı harcamalardır.

1.8. Kısaltmalar

Araştırmada kullanılan bazı önemli kısaltmalara ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EĞİTEK	: Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü
GSMH	: Gayrisafi Millî Hâsıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülü
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MEŞ	: Milli Eğitim Şurası
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı
TED	: Türk Eğitim Derneği
THK	: Türk Hava Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TL	: Türk Lirası

BÖLÜM – II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Eğitimin Yasal Dayanakları

Eğitim, ilkel insan topluluklarında bireyin yaşamını sürdürmesi için gerekli en temel bilgilerin verildiği aile içi eğitimden, günümüz eğitim teknolojisinin ulaştığı noktaya kadar geçen süreç içinde farklı evrelerden geçmiştir.

Herkesin öğrenim üzerindeki temel hakkı, ilk defa Fransız İhtilali’nde talep edildi. İnsan soyunun bütün bireylerine kendi gereksinimlerini karşılayabilmek hususundaki gerekli araçlar sağlanmalı, sosyal yaşamlarındaki zorunlu fonksiyonları yüklenebilmelerini sağlamak için, gittikçe daha fazla insanın, resmi ve hepsi için ortak bir öğretimden geçirilmesi gerekiyordu (Aytaç, 1985: 21). Bu anlayış bugünkü zorunlu temel eğitimin dayanağını oluşturmuştur.

Zamanla ilköğretim düzeyindeki eğitimin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve 1959 Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çoğu uluslararası topluluk, temel eğitimin zorunlu ve ücretsiz olması konusunda görüş birliğine varmıştır (Kavak, 1997: 8). Ülkemizce de imzalanmış olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin eğitimle ilgili maddeleri şunlardır (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi [İHEB], 2010):

“Herkes; vicdan, din ve düşünce özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din ya da kanaat değiştirme özgürlüğünü, dinini ya da kanaatini tek başına ya da topluca ve açık olarak ya da özel olarak öğrenme, uygulama ve açıkça belirtme özgürlüğüne sahip olmayı gerektirir (Mad. 18).

Herkesin eğitim hakkı vardır. Eğitim hiç olmazsa temel eğitim evrelerinde parasızdır. Temel eğitim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitimden herkes yararlanabilmelidir. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese açık olmalıdır (Mad. 26).”

İnsan Hakları Bildirgesini imzalayan bütün uluslar kabul edilebilir bir zorunlu temel eğitim süresi ve bu temel eğitimin ücretsiz olması konusunda görüş birliğine

varmayı hedeflemişlerdir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), 1959 yılında kabul edilmesine karşın, Türkiye bu sözleşmeyi ancak 1994 yılında imzalamıştır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin eğitimle ilgili maddeleri ise şunlardır (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme [ÇHS], 2010):

“1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

- a. İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;*
- b. Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;*
- c. Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;*
- d. Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;*
- e. Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terketme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.*

2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle gözönünde tutulur (Mad. 28).”

2.1.1. Türkiye’de İlköğretimin Yasal Dayanakları

Türkiye Cumhuriyeti’nin 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında da eğitim güvence altına alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 24.02.1924 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 87. maddesinde; “İptidai tahsil bütün Türkler için mecbûrî ve Devlet

mekteplerinde meccanîdir” denilmiştir. İlköğrenim tahsilinin bütün Türkler için mecburi, devlet mekteplerinde parasız olduğu ilk defa ifade edilmiştir (Yücel, 2006: 16).

1961 yılında çıkarılan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın öğrenimin sağlanmasını düzenleyen 50. maddesinde ilköğretimle ilgili şu ifadeler belirtilmiştir (TC Anayasası, 1961):

“Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindendir. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve Devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddî imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar” ifadesi yer almaktadır.

1982 Anayasası’nın eğitimle ilgili bazı önemli maddeleri şöyle özetlenebilir (TC Anayasası, 1982):

“Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğretim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Devlet, maddi imkanlarından yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet durumları sebebiyle özel eğitime muhtaç olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçe'den başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletler arası antlaşma hükümleri saklıdır (Mad. 42)."

Milli Eğitim ile ilgili yasalarda da ilköğretim görme hakkı açıkça belirtilmiştir. İlköğretim ve Eğitim Kanununun ilgili maddeleri (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Kanun No: 222):

"İlköğretim, ilköğretim kurumlarında verilir; öğrenim çağında bulunan kız ve erkek çocuklar için mecburi, devlet okullarında parasızdır (Mad. 2).

Mecburi ilköğrenim çağında bulundukları halde, zihnen, bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan özürlü olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır (Mad. 12)."

1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun eğitim ile ilgili maddeleri ise şöyledir (Milli Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739):

"Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz (Mad.4).

Temel eğitim görmek her Türk Vatandaşının hakkıdır. Temel eğitim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar (Mad. 7).

Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanır. Maddî imkanlarından yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacı ile parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır.

Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır (Mad. 8).

Temel eğitimi tamamlayan ve ortaöğretime girmeye hak kazanmış olan her öğrenci, ortaöğretime devam etmek ve ortaöğretim imkanlarından ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçülerinde yararlanmak hakkına sahiptir (Mad. 27).

Ortaöğretimin yükseköğretime veya hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programlarını bitiren öğrencilere, yetiştirildikleri yönde, üniversitelere, akademilere ve yüksek okullara girmek için aday olma hakkı tanınır (Mad. 31).”

2.1.2. Eğitim Hizmetlerinin Sağladığı Faydalar

Eğitim hizmetlerinin kişisel ve toplumsal olmak üzere iki ana faydası bulunmaktadır. Kendileri için eğitim yapan bireyler, elde ettikleri kişisel fayda sayesinde gelir elde ederler ve kültürel katkı sağlarlar. Bu şekilde toplumsal fayda da sağlanmış olur (Ataç, 1979: 96).

Bir mal ve hizmetin tüketiminin sosyal faydası, doğrudan yararlanma sonucu oluşan özel fayda ile başka bir bireyin tüketiminden doğan faydaların toplumun tamamına yayılması sonucu oluşan dışsallıklardan oluşmaktadır. Eğitim hizmetlerinin yaydığı dışsallıklar özel faydasından daha fazladır. Ancak eğitim hizmetinin özel faydası eğitim kademeleri ilerledikçe daha da belirginleşmekte ve hizmetin dışsallığını aşmaktadır. Dışsallığı en fazla olan eğitim aşaması temel eğitimidir. Eğitim kademeleri ilerledikçe örneğin teknik eğitimde ve yüksek eğitimde özel fayda hizmetin yaydığı dışsallıktan daha büyüktür. Eğitimin faydası ekonomik-ekonomik olmayan ve bireysel-toplumsal faydalar gibi birçok şekilde ortaya çıkar. Bireysel faydaya örnek olarak hayat boyu gelirin artması, daha iyi iş imkanlarının sağlanması, daha iyi ailevi koşullarda yaşamak ve var olan kültürel ve medeni zenginliklere eklemeler yapmak gösterilebilir" (Coombs ve Hallak, 1987'den aktaran Baykal, 1998: 131).

Eğitimin ekonomiye diğer faydaları ise topluma yarar sağlayan faydalardır. Bunlara dışsal (external) faydalar da denir. İkametgaha ilişkin faydalar bu faydalardan yararlanan kişilerin fiziksel pozisyonları ile ilgilidir. İşe ilişkin faydalar ise, eğitilmiş insanların ortakları ile birlikte yaptıkları etkilerin, ortak çabaların, ürünlerinin varolduğu durumlarla ilgilidir. Eğitim toplum üzerindeki finansal ağırlığı, yükü azaltır. Eğitilmiş iş görenlerin artan üretkenliğinden toplumun fayda sağlaması gibi, eğitimin hem

maliyetleri hem de faydalanan bir bütün olarak toplumun tümünü etkiler (Kaya, 1997: 102-103).

Öncelikle eğitim, bu hizmetten yararlananlara doğrudan kişisel faydalar sağlamakla beraber, hizmetin yaydığı dışsallıklar nedeni ile toplumun tümüne yönelik faydalar sağlar. Dışsallık, üretim ve tüketim birimleri arasında pazarlanamayan yarar ve kayıp ilişkisidir (Görgün, 1994: 44).

Gerek fayda, gerekse üretim fonksiyonlarından etkileşimin her ikisinde de diğer kişilerin üretim ve tüketimi doğrudan doğruya başka bir kişinin fayda fonksiyonuna veya üretim fonksiyonuna girmektedir. Eğitimde sadece bu hizmetten yararlanan bireyin değil, kültür düzeyi yüksek bir toplum yaratarak, gelişmeyi engelleyici, sınırlayıcı değer yargılarını yıkarak, olaylara karşı daha objektif bakış açısı kazandırarak toplumun genel düzeyini yükseltme yönünden toplumdaki diğer bireylerin fayda fonksiyonuna etkide bulunur. Bu etkileri şu şekilde sıralanabilir:

Siyasal Karar Alma Mekanizmasının Daha Etkin İşlemesi: Kişisel kamu hizmeti konusundaki belirli istek ve tercihlerine dayanarak devlet faaliyetlerinden en yüksek faydayı elde etmek için siyasal karar alma sürecinde çeşitli eylemlerde bulunurlar. Bu eylemler seçimlerde oy verme, siyasi parti veya sendikaya üye olma ve baskı grupları oluşturma gibi faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerin tümü siyasal karar alma mekanizmasına katılma niteliğindedir. Eğitim düzeyi ile siyasal katılım arasındaki ilişki şu şekilde ifade edilebilir: “Gelişmiş ülkelerde ortalama 9 yıllık temel eğitim düzeyi ile etkin işleyen siyasal karar alma mekanizmaları arasında doğrusal ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalar ise yetersiz eğitim hizmetlerinin vatandaşların siyasal karar almaya bilinçsiz bir şekilde katıldıklarını göstermektedir (Şener, 1987: 14).

Bireyin siyasal karar alma mekanizmasına katılabilmesi, siyasal toplumsallaşma derecesine bağlıdır. Siyasal toplumsallaşma, bireyin toplumda ya da toplumun alt birimlerinde yürürlükte olan değer yargılarını ve davranış kurallarını öğrenme sürecidir. Aile, okul ve eğitim, çevre ile haberleşme araçları siyasal toplumsallaşmanın aracı kuramlarıdır. Eğitim ve okulun siyasal toplumsallaşmadaki rolü topluma sağladığı bilgisel ve duygusal katkılardır. Bu faydalar arasında vatandaşlık bilincinin yerleşmesi,

sisteme yönelik daha doğru bilgilerin edinilmesi ile daha güçlü bir siyasal etkinlik duygusunun oluşması ve siyasal katılım düzeyinin yükselmesi sıralanabilir. Eğitim düzeyinin yükselmesi bireylerin siyasal karar alma süreçlerine katılımlarını artırabilmektedir. Çünkü, “toplumsallaşma hem bilgi hem de değer yargılarının aktarımı ile ilgili olduğundan, eğitim gören bir kimse siyasal katılımın istenilen bir davranış olduğuna inanabilir ve siyasal sistem hakkında daha çok bilgiye sahip olması dolayısı ile siyasal faaliyetlerde bulunmak içi kendini daha yetenekli ve hazır hissedebilir” (Turan, 1986: 77).

Vergi Yükümlülerinin Vergi Yüklerinin Zamanla Düşmesi: Eğitim hizmetlerinin düzeyinin ve yararlananların artması durumunda vergi mükelleflerinin vergi yükleri zamanla düşecektir. Bu yargıya varabilmek için şu varsayımı yapmak zorunludur. Bu durumda eğitim hizmetlerinden yararlanarak kazanılan bilgi ve beceri ile iş piyasasına giren kimseler daha yüksek ücret alacakları koşulu ile vergi mükellefleri eskiye oranla daha az işsizi finanse edeceklerdir. Böylece daha uzun süre eğitim gören kişilerin ücret ve gelir seviyeleri yükseleceğinden vergi mükelleflerinin yükleri zamanla düşecektir (Şener, 1987: 15).

Suç işleme Oranının Düşmesi: Okula devam etme ile eğitim seviyesinin yükselmesinin bir başka sosyal faydası, suç işleme oranının düşmesidir. Suç oranının düşmesi iki şekilde ortaya çıkmaktadır, ilk olarak eğitim düzeyine bağlı olarak bireyin gelir düzeyinin yükselmesi sonucunda suç işlemenin alternatif maliyeti yükselmektedir. Birey suç işleyip sonuçta mahkum olması durumunda çalıştığı işten ayrı kalmasının gelirinde yol açacağı azalmayı düşünerek, suç işlemekten vazgeçebilir. İkinci olarak okula devam etme öğrencinin kötü çevre ile olan ilişkisini keseceği gibi aynı zamanda uygun bir disiplin altında ahlaki duyguların gelişmesine katkıda bulunur. ABD’de yapılan bir araştırmaya göre çocuklar arasındaki suçluluğun özellikle okula sürekli devam etmeyen çocuklar arasında ortaya çıktığı ve çocuklar arasındaki suçluluk oranlarının okulların tatil olduğu günlerde arttığı gözlemlenmektedir (Dönmezer, 1994: 226).

Sağlık Hizmetlerinin Maliyetini Düşürücü Etkisi: Temel eğitim sayesinde bireylere genel sağlık, koruyucu hekimlik, ilk yardım ve dengeli beslenme konusunda yeterli bilgilerin verilmesi ve bireylere sağlıklarına özen göstermeleri gerektiği

bilincinin kazandırılması ile sağlık bakanlığı ve aile bütçesinde önemli tasarruf sağlayabilmektedir. Bu sayede devlet bütçesinden fazla bir harcama yapmaksızın bu hizmetlerin dışsallıkları kolayca içselleştirilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir unsurda yukarıda işaret ettiğimiz üzere koruyucu sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması sonucu, hem daha sağlıklı bir toplum yaratılması anlamında ortaya çıkan dışsallık hem de ilave sağlık harcamalarını azaltma olasılığının bulunması önem taşımaktadır. Özellikle annelerin ve kız çocuklarının eğilimi ile eğilimli ve sağlıklı bir toplum oluşturma amacı arasında yakın bir ilişki vardır. Ancak ülkemizde bebek ölüm oranlarının yüksek oluşu, eğitim hizmetleri ile sağlık hizmetlerinin maliyetinin düşürülemediğini göstermektedir (Şener, 1997: 5).

2.1.3. Eğitim Hakkı ve Eğitimin Maliyetinin Devlet Tarafından Karşılanması

Eğitim hizmetlerini devletin üzerine alması uzun mücadeleler sonucu olmuştur. Eğitim herkes için bir insanlık hakkıdır. Bu hakkın gerçekleştirilmesi ilke olarak devlete yüklenmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin (10.12.1948) 26. maddesine göre *“Herkesin eğitim hakkı vardır. Eğitim hiç olmazsa temel eğitim evrelerinde parasızdır, Temel eğitim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitimden herkes yararlanabilmelidir. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese açık olmalıdır”* (Mahmut, 2000: 65).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde toplumun sosyo-kültürel yapısı, sosyal ve ekonomik kalkınmada engelleyici ve geciktirici roller üstlenmektedir. Bu nedenle geri kalmış ülkelerin yöneticileri eğitim yoluyla vatandaşlarının sosyo-kültürel davranışlarını değiştirmekle yükümlüdürler. Bugünün sanayileşmiş ülkeleri de uzun süre eğitimi devlet eliyle yürütmüşler ve özel eğitim alanlarını milli eğitim politikalarıyla sınırlandırmışlardır (Kaya, 1974: 15-16).

Devletin eğitim harcamalarını karşılamasını açıklayan bir görüş de devletin ideolojik ve siyasal nedenlerle eğitimi üzerine almasıdır. Devletin kendi varlığını devam ettirebilmesi için bu olgu hayati öneme sahiptir. Bu görüşe göre, eğitim sosyolojik, iktisadi ve siyasi düzeni devam ettirmek için verilir. Ne kadar özgürlükçü olursa olsun bir devlet, vatandaşlarına kendi toplumunun ayakta kalmasını sağlayacak ortak değerleri, siyasal kültürü kazandıramazsa varlığını sürdüremez. Hiçbir devletin kendine düşman gençler yetiştiren bir eğitim sistemi kurması beklenemez.

Devlet, eğitim hizmetini görürken kar amacı gütmaz. Devlet, eğitimin özel ve toplumsal faydalarının toplamını elde etmeye çalışır (Coşar, 1988: 8-10). Zorunlu eğitim, her Türk vatandaşını hayata hazırlayan ve geleceğini ikame etmesini sağlayan bir eğitim basamağıdır. İlköğretimin toplumsal getirişi bireysel olarak sağladığı faydalardan çok daha fazladır. Bu sebeple, zorunlu eğitimin maliyeti de devlet tarafından karşılanmalıdır (Karip, 2002: 228).

İlköğretim, eğitimin toplumsal özelliğinin en çok ağırlık kazandığı eğitim düzeyidir. Çünkü ilköğretim, bireylere yaşam boyunca toplumsal yaşamın her kesitinde geçerli olan temel becerileri ve yurttaşlık özelliklerini kazandırmaktadır. Bu nedenle de ilköğretimin dışsallıklarının çok yüksek olduğu kabul edilmektedir. Genellikle zorunlu olmasının ve bireylerin bu hizmetten yararlanmama gibi bir seçimlerinin bulunmaması, onun toplumsallığına bağlanabilir. Devlet, eğitim yatırımlarını en yaygın biçimde ilköğretimde gerçekleştirmektedir (Ünal, 1996: 326).

Ülkemizde ilköğretim okullarının çoğu, devlet tarafından kurulup, finanse edilen okullardır Doğrudan finansman modeli ile ilköğretim hizmetinin sunumunu devlet üstlenmiştir Doğrudan finansman modeline göre eğitim salt sosyal mal olup, doğrudan sosyal harcamaların tümü devletçe sağlanan vergilerle karşılanmaktadır. Bu yaklaşımla kamu girişimciliğine güven duyulmaktadır. Eğitimin, doğrudan ve dolaylı devlet gelirlerinin toplandığı havuzdan finanse edilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Tural, 1997: 34).

Eğitim için gerekli kaynakların kamu kesimince sağlanması gerektiği ve eğitimin piyasa mekanizmasına bırakılmayacağını ileri süren görüşün temel dayanaklarından birisi fırsat eşitliği ile ilgilidir. Eğer eğitim hizmeti rekabetçi piyasa koşullarında sunulursa, yalnız eğitimin fiyatını ödeyebilen bireyler eğitim sürecine katılabilecek ve öğrenimini sürdürecektir. Bu durum, hem ülkede insan sermayesi birikiminin artmayışı hem de eğitimin yaşam boyu geliri etkilemesinden dolayı gelir eşitsizliklerinin bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılması sonucunu doğuracaktır. Bu yaklaşımın ikinci dayanağı, eğitimin topluma yaydığı dışsal yararlar ilgilidir, Eğitim bireye olduğu kadar topluma da çeşitli yararlar sağlamaktadır. Bu yaklaşımın savunulmasında üçüncü gerekçe, eğitim ve işgücü piyasasına ilişkin bilgi edinme maliyetini karşılamayan veya uygun ortamı bulamayan birey ve ailelere, okul

aracılığıyla gerekli bilginin verilmesini sosyal devletin yükümlülükleri arasında görmektedir. Sonuncu gerekçe ölçek ekonomisi konusu ile ilgilidir. Buna göre, eğitim için gerekli kaynaklar kamu kesimince sağlandığında, en uygun büyüklükte okullar açılarak eğitimde üretim fonksiyonları değiştirilerek eğitimde verimlilik artırılabilir (Tural, 1997: 34).

Kamusal yükün dağıtımında devlet önemli rol oynamaktadır. İlköğretim okulları kamu tarafından finanse edilmesine karşın, son yıllarda eğitim finansmanında yeni modeller ortaya çıkmıştır. Özellikle ilköğretim ve ortaöğretimin parasal yükünü merkezi yönetimden yerel yönetimlere, İş çevrelerine, gönüllü örgütlere ve ailelere aktarma görüşü önem kazanmaya başlamıştır (Tural, 1997: 35).

2.1.4. Eğitim Finansmanı

Eğitimde sermaye kadar, parasal kaynaklar da önemlidir. Ülke kalkınması doğrultusunda ekonomi, sağlık, tarım, güvenlik, turizm, eğitim vb için belirlenen hedeflere ulaşmak kaynak gerektirir. Bu sektörlerden birine daha fazla kaynak ayrılması, diğerlerinden o oranda vazgeçilmesi demektir. Ülkelerin insan ve madde kaynakları kıttır. Bu kıt kaynakların sektörler arasında önceliklere göre dağıtılması ve eğitim sektörüne ayrılmış olan parasal kaynakların da alt sistemlere dağılımı dengeli olmalıdır. Eğitim sistemine madde kaynakları ayrılmasının gerekçesi ise, eğitimin ekonomik kalkınmanın bir tür çoğaltanı olmasıdır. Madde kaynakları, fiziksel (bina, tesis, derslik, eğitim araç-gereçleri, donanım, okul arsa ve arazileri) ve parasal (finansman) girdilerdir. Madde kaynaklarının miktarının gereksiniminden az olması, eğitim sisteminin sunacağı hizmetlerin niteliğini düşürebileceği için, kaynaklar yeterince ve zamanında sağlanmalıdır (Karakütük, 2003: 159).

Türkiye’de kalkınma planlarında eğitim ve sağlık iki öncelikli sektör olarak belirtilmesine karşın, ekonomik tasarruf kararları ile ilk olarak eğitim harcamaları sınırlandırılmaktadır. Oysa bir ülke eğitime kaynak ayırmadan kalkınabilseydi, hiçbir ülke kıt kaynaklarından önemli bir bölümünü eğitim sektörüne ayırmazdı. Ekonomiye yapılmış yatırımların etkisine sahip olan eğitim harcamaları, insan kaynağına yapılmış yatırım olarak kabul edilmektedir.

Finansman, eğitimin maliyetlerini karşılamak için gereken parasal kaynaklardır. Eğitim finansmanı kavramı, eğitim hizmetinin sunumu için gerekli olan parasal kaynakların sağlanmasıyla ilgilidir. Kuşkusuz sağlanan parasal kaynakların harcanması da o kadar önemlidir (Karakütük, 2006: 221).

“Eğitim hizmetinin sunulması için gerekli finansman (parasal kaynaklar), nereden ve nasıl sağlanacaktır?” sorusu, devletin temel niteliği ve ülkenin uyguladığı ekonomik sistem, eğitimin nasıl bir mal olarak görüldüğü, eğitim sektörünün öncelik derecesinin ne olduğu ile açıklanabilir (Karakütük, 2006: 221). Eğitim finansmanı yaklaşımları devletlerin yönetim biçimlerine göre değişiklik gösterebilir ilköğretimden yükseköğretime kadar, eğitimin salt sosyal mal oluşundan erdemli ve karma mal oluşuna göre üç finansman yaklaşımı bulunmaktadır (Hesapçıoğlu, 1994: 222):

1. Doğrudan Finansman: Burada eğitim salt sosyal mal sayılmakta ve doğrudan sosyal harcamaların tümünün devletçe sağlanan vergilerle karşılanacağı kabul edilmektedir. Burada eğitimin örgütlenmesini devlet üstlenmiştir.

2. Kısmi Finansman: Burada eğitim bir karma mal olarak görülmekte ve doğrudan sosyal harcamaların bir kısmı ya da tamamı fiyatlandırılarak harç ve resimlerin öğrencilerden alınması yoluyla giderilmektedir.

3. Dolaylı Finansman: Burada da eğitim karma mal olarak görülmektedir. Eğitimi devlet ya da özel kesim örgütleyebilir.

Bazı gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde eğitime kaynak aktarımının nasıl sağlandığına bakıldığında, iki ölçüt karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, toplumsal etkinliktir. Toplumsal etkinlik, toplumun gönencini en üste çıkarmak için toplumsal kaynakların kullanımı ile ilgili bir kavramdır. Toplumsal etkinlikte, kaynak dağılımında kayba yol açmamak için, eğitim hizmeti sunulurken, hem öğrenci ve ailelerin eğitim istemini, hem de ekonominin insan gücü istemini göz önüne almak gerekir. Ayrıca toplumsal etkinlik, bugün ve gelecekte, eğitimin doğrudan öğrenciye sağladığı yararları ile öğrenci aracılığı ile eğitimin çevreye ve topluma yönelik dışsal yararlarını da göz önüne alarak, eğitimden yarar sağlayanları eğitimin maliyetini paylaşmasını içeren bir kavramdır. İkinci ölçüt ise, fırsat ve olanak eşitliğidir. Fırsat ve

olanak eşitliği ölçütüne göre, eğitim olanaklarının ırk, cinsiyet, etnik köken, yaşanan bölge, sosyo-ekonomik köken gibi özelliklere bakılmaksızın herkese eşit olarak sunulması gerekir (Tural, 1997: 292).

Eğitimde fırsat eşitliği, bireyin kişiliğine ve onuruna saygı gösteren, cins, ırk ve mezhep ayrımı gözetmeksizin, herkesin ilgi ve yeteneklerine göre gelişme olanakları sağlama amacını gözeten eğitimidir (Karakütük, 2000: 14). Çağımızda, eğitimde fırsat eşitliğine sahip olmak, yurttaş olmanın, insan olmanın en başta gelen koşullarından birisidir. Çünkü insanın değerlendirilmesi, onurlandırılması, yaşamının anlam kazanması, bir yurttaş ve insan olarak hem kendisinin ekonomik ve siyasal özgürlüğüne hem de toplumuna yararlı olması buna bağlıdır (Öztürk, 1990: 140).

Devletin mali ve mali olmayan yani sosyo-ekonomik fonksiyonlarının hangi düzeyde ve kapsamda olması gerektiği konusunda çeşitli yaklaşımlarda bulunulmuş ve ona göre beklentiler oluşturulmuştur (Akdoğan, 2001: 208). İlköğretim hizmetinin sunumunda ise devletin varlık nedeni yani sosyal devlet oluşu ve anayasanın 42. maddesinde “ilköğretim kız ve erkek vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır” ifadesi önemli rol oynamaktadır. Ayrıca ilköğretimin devlet tarafından parasız sunulmasında, devletin Milli Eğitimin temel ilkelerinden olan “fırsat ve olanak eşitliği” ilkesini gerçekleştirme amacı da göz ardı edilemez. Dolayısıyla, bireye ve topluma yararı bulunan ilköğretimin finansmanını ve finansman kaynaklarını devletin eğitime ilişkin politikası belirlemektedir.

Ülkemizde ilköğretim okullarının çoğu, devlet tarafından kurulup, finanse edilen okullardır. Doğrudan finansman modeli ile ilköğretim hizmetinin sunumunu devlet üstlenmiştir Doğrudan finansman modeline göre eğitim salt sosyal mal olup, doğrudan sosyal harcamaların tümü devletçe sağlanan vergilerle karşılanmaktadır. Bu yaklaşımla kamu girişimciliğine güven duyulmaktadır. Eğitimin, doğrudan ve dolaylı devlet gelirlerinin toplandığı havuzdan finanse edilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Tural, 1997: 34).

Eğitim için gerekli kaynakların kamu kesimince sağlanması gerektiği ve eğitimin piyasa mekanizmasına bırakılmayacağını ileri süren görüşün temel dayanaklarından birisi fırsat eşitliği ile ilgilidir. Eğer eğitim hizmeti rekabetçi piyasa

koşularında sunulursa, yalnız eğitimin fiyatını ödeyebilen bireyler eğitim sürecine katılabilecek ve öğrenim sürdürecektir. Bu durum, hem ülkede insan sermayesi birikiminin artırılmayışı hem de eğitimin yaşam boyu geliri etkilemesinden dolayı gelir eşitsizliklerinin bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılması sonucunu doğuracaktır. Bu yaklaşımın ikinci dayanağı, eğitimin topluma yaydığı dışsal yararlar ilgilidir, Eğitim bireye olduğu kadar topluma da çeşitli yararlar sağlamaktadır. Bu yaklaşımın savunulmasında üçüncü gerekçe, eğitim ve işgücü piyasasına ilişkin bilgi edinme maliyetini karşılamayan veya uygun ortamı bulamayan birey ve ailelere, okul aracılığıyla gerekli bilginin verilmesini sosyal devletin yükümlülükleri arasında görmektedir. Sonuncu gerekçe ölçek ekonomisi konusu ile ilgilidir. Buna göre, eğitim için gerekli kaynaklar kamu kesimince sağlandığında, en uygun büyüklükte okullar açılarak eğitimde üretim fonksiyonları değiştirilerek eğitimde verimlilik artırılabilir (Tural, 1997: 34).

Kamusal yükün dağıtımında devlet önemli rol oynamaktadır. İlköğretim okulları kamu tarafından finanse edilmesine karşın, son yıllarda eğitim finansmanında yeni modeller ortaya çıkmıştır. Özellikle ilköğretim ve ortaöğretimin parasal yükünü merkezi yönetimden yerel yönetimlere, İş çevrelerine, gönüllü örgütlere ve ailelere aktarma görüşü önem kazanmaya başlamıştır (Tural, 1997: 35).

Ünal (1997) tarafından yapılan, “İlköğretim Yöneticilerinin Finansman Sorunları” konulu araştırmada ilköğretim yöneticilerinin finansman kaynaklarının yetersiz olduğu; bu konuda devlet desteğinin hemen hemen özel idare desteğinin de giderek azaldığı saptanmıştır. İlköğretim okullarının; koruma dernekleri, öğrenci katkı payları, kooperatif gelirleri ve velilerden toplanan bağışlarla işlevlerini sürdürmeye çalıştıkları belirtilmiştir.

İlköğretiminin finansmanında bugün hakim olan görüş, devletin ilköğretim okullarına katkısının azaldığı ve bu nedenle ailelerin eğitim maliyetine katılması gerektiği yönündedir. İlköğretim hizmetinin devlet tarafından sunulması aşamasında mevcut finansman kaynaklarının yetersiz oluşu, devletin ilköğretimin toplam maliyetini karşılama düzeyinin bireylerin eğitimlerini sağlamakla sınırlı kalmasına ve parasız olan ilköğretimde bütçe dışı kaynak kullanılmasına neden olmuştur. “İlköğretimde velilerden kayıt parası veya bağış adı altında toplanan kaynaklar; 1994-1995 öğretim yılından

itibaren Milli Eğitim Vakfı adına, ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinden her ay alınan eğitime katkı payı uygulaması ile elde edilen kaynaklar, okul yönetimi ya da okul koruma derneklerinin girişimleri sonucu toplanan (dergi satışı, kitap satışı ve benzeri yollarla) kaynaklar aslında, eğitim maliyetinin özel gelir kaynaklarıyla karşılandığına örnek oluşturmaktadır (Önder ve diğerleri, 1998: 204). Örnekten anlaşılacağı gibi, öğrenci velileri çocuklarının daha nitelikli ve kaliteli eğitim almaları için doğrudan yaptıkları eğitim masrafları dışında (kitap, defter vb. kırtasiye giderleri, kıyafet, günlük masraflar vb.) aynı ve nakdi bağışlarla ilköğretimin finansmanına katkıda bulunmaktadır.

İlköğretim hizmetinin finansmanında devletin genel finansman kapasitesi içinde yetersiz kaldığı bilinen bir gerçektir. Günümüzde, bazı yarı kamusal nitelikli hizmetlerin, bu hizmetlerden yararlananlara kamu tarafından sunulması aşamasında ayrıca bedellendirilmesi ve bu suretle fon yaratılması tekniklerini kullanılması, yaratılmış olan kamusal finansman imkanlarının yetersizliğini telafi etme çabalarının bir yansıması niteliğindedir (Akdoğan, 2001: 208).

2.2. Eğitim Harcamaları ve Eğitimin Maliyeti

Eğitim harcamaları ve maliyeti konusunun daha iyi anlaşılması için öncelikle harcama ve maliyet kavramlarının açıklanması gerekmektedir.

2.2.1. Harcama ve Maliyet Kavramı

Bir malın (ya da hizmetin) sunumunu belirleyen Önemli etkenlerden birisi o malın maliyetidir. Firma açısından maliyet, üretim amacıyla yapıları her türlü giderler ve katlanılan her türlü fedakarlıklardır. İşçiye ödenen ücretler, sermaye için ödenen faiz, binalara ödenen kiralar ve diğer girdiler için yapılan ödemeler maliyeti verir. Maliyet, bir sektördeki etkinlikleri sürdürebilmek için gereken harcamaların tutandır. Toplam üretim maliyetinin, üretim miktarına bölünmesiyle birim maliyet bulunur. Birim maliyet ile satış fiyatı arasındaki fark, kâr ya da zararı gösterir. Firma açısından akılcı davranış, kârın en yüksek düzeye çıkarma çabasını gerektirir (Üstünel, 1997).

Ekonomik anlamda harcama, bir işin başarılmasında harcanan değerler, kuvvet ve mallardan oluşan bütünü ifade etmektedir. Belli bir değer karşılığında fiilen ödeme veya ödeme yükümlülüğünde bulunmaktır (Türköz, 2002: 60). Maliyet ise bir birim

ürünün üretilmesine harcanan paradır. Bir birim ürünün üretilebilmesi için işlenen, işleyen, tüketilen, kullanılan ve teknoloji girdilerinin parasal değeri, ürünün maliyetini oluşturur (Başaran, 2006: 462).

Eğitimde maliyet kavramı genel özellikleriyle ekonomideki maliyet kavramından farklıdır. Eğitim bir hizmettir ve maliyetinin özel bir niteliği vardır (Adem, 1993: 129). Hallak’a göre eğitimin maliyeti tanımından şu eşitlik ortaya çıkmaktadır: Eğitim maliyeti = Kamusal ve özel öğretim harcamaları (çift saymadan arınmış olarak) + vazgeçme maliyetleri (Adem, 1993: 127).

Eğitim maliyeti, eğitim hizmetini gerçekleştirmek üzere kullanılan girdilerin ekonomik değeridir. Bu girdiler; okul binası, okul bahçesi, derslikler, çok amaçlı salonlar, laboratuvarlar gibi fiziki kaynaklar ile okul müdürleri, öğretmenler, eğitim uzmanları, yardımcı personeller gibi beşeri kaynaklardan meydana gelir. Eğitim sürecinin işleminde bu kaynakların yanı sıra canlı cansız birçok eğitim aracı ve zaman unsuru da önemli yere sahiptir. Tüm bu kaynakların kullanılması eğitim maliyetini ortaya koymaktadır. Eğitim sürecinde kullanılan girdilerin fiyatları toplamı, parasal maliyeti verir (Tural, 2003: 112-113).

Eğitimin topluma maliyeti; kamusal ve özel öğretim harcamaları ile vazgeçme maliyetinden oluşmaktadır. Çünkü eğitim için devlet, eğitim kurumları, bireyler ve aileleri, firmalar ve özel kuruluşlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar harcama yapmaktadır. Kuşkusuz ülkenin yönetim biçimine göre eyalet hükümetleri, yerel yönetimler (il özel idareleri, belediyeler, köyler), vakıflar, okul aile birlikleri, koruma dernekleri, uluslararası kuruluşlar vb. de eğitim harcamaları yapmaktadır. Alternatif maliyet ya da fırsat maliyeti olarak da kullanılan vazgeçme maliyeti ise, hem toplum hem de birey açısından söz konusu olabilir. Kıt kaynakların değişik biçimlerde kullanımı arasında bir seçim yapmak, seçilen seçeneğin dışındaki seçenekleri feda etmek, diğer bir deyişle bazı gereksinimleri karşılama fırsatını kaçırmak anlamına gelir. Bireyler bir ekonomik etkinlikte bulunarak gelir elde edebilecekken bir eğitim kurumuna devam ederek, gelir elde etmekten vazgeçebilirler. Böylece bu eğitim kurumuna devam etmenin vazgeçme maliyeti, bir işte çalışarak elde edilebilecek gelirdir. Toplum açısından ekonomik karar verici olan Devletin yatırımlarının yol yapımına karar verilmesi durumunda, aynı kaynaklarla yapılabilecek eğitim kurumları ya da fabrikalar bir ölçüde feda ediliyor

demektir. Bu da yapılan seçmenin toplum açısından vazgeçme maliyetidir (Karakütük, 2006: 219-220).

Eğitim maliyeti, bireyin eğitimi için yapılan dolaylı ve dolaysız, bireysel ve toplumsal harcamalar, vazgeçme maliyetinin toplamı ile öğrenimden dolayı bireyin sağlayacağı fazla ücret ve emekli aylıklarında alacağı fazlalıklar gibi ilerdeki toplam kazançları ve üretime yapılacak fazla katkıları karşılaştırılarak verimliliği tahmin etmek için uygulanan klasik bir ekonomik çözümlemedir (Adem, 1993: 127).

Eğitim harcamaları, eğitim kademeleri itibarıyla öğrenci sayısı, mevcut eğitim altyapısı, ülkelerin gelir seviyeleri, toplumda eğitime verilen önem gibi birçok faktöre bağlıdır. Harcamalar; kamu kaynaklarınca yapılan harcamalar, özel sektörün yaptığı harcamalar ve tüketim harcamaları gibi bölümlerden oluşmakta ve kıyaslanabilirliğin sağlanması açısından bütçe ve/veya GSMH'ya oran cinsinden ifade edilmektedir (Türkmen, 2002: 18). Eğitim harcamalarıyla ilgili çözümlemeler genellikle eğitim harcamalarının büyüklüğü, yani eğitim harcamalarının GSMH içindeki payları; devletin eğitime yaptığı harcamaların büyüklüğü, yani bütçeden eğitime ayrılan kaynakların GSMH içindeki payları gibi ölçütlerle yapılmaktadır (Ünal, 1996; Akt.: Akça, 2002: 23). Eğitim harcaması verileri, eğitim yatırımlarının maliyetlerinin, bu yatırımların kârlılığının hem birey hem de devlet için doğru olarak hesaplanmasına önemli bir girdi teşkil etmektedir (Türkmen, 2002: 18).

Eğitim harcamaları analizi, bir bakıma harcamayı yapan ve bu harcamadan yararlanan kesimler açısından, eğitime ayrılan kaynakların ekonominin diğer alanlarına göre yerinin ve boyutlarının belirlenmesidir. Makro düzeyde eğitim harcamaları, uluslararası karşılaştırmalarda kullanılmaktadır. Böylece, ülkenin eğitime ayırdığı kaynak ile gelişmişlik düzeyi veya ekonomik kalkınması arasındaki ilişkilerin incelenmesi de yapılabilmektedir (Türköz, 2002: 60).

2.2.2. Eğitimin Ailelere Maliyeti

Ailelerin yaptıkları eğitim harcamaları, öğrenci ailesinin ödediği okul ücretlerini, harçlar, kitap ve kırtasiye giderlerini, okula geliş gidişteki ulaşım giderlerini, okul üniforması giderlerini, eğitimi sürdürebilmek için sağlanan konut ve benzeri için

yapılan harcamaları ve ödenen vergilerin eğitime ayrılan bölümünü içermektedir (Baykul ve diğerleri, 2002; Türköz, 2002; Yıldız, 2000).

Eğitimin bireye gerçek maliyeti ise, eğitimin dolaysız ve dolaylı parasal maliyeti ile vazgeçme maliyetini içerir. Dolaysız parasal maliyet; okul ücreti, kitap, kırtasiye gibi konularda; dolaylı parasal maliyet ise yol, beslenme, giyim gibi konularda yapılan harcamalardır. Parasız eğitim, burs, ücretsiz yemek, eğitim giderlerinin vergiden düşülebilmesi vb. eğitimin bireye parasal maliyetini azaltıcı uygulamalardır (Karakütük, 2006: 220).

Alternatif maliyet ya da fırsat maliyeti olarak da kullanılan vazgeçme maliyeti ise, öğrencilerin okula devam ettikleri sürece elde edemedikleri kaybedilmiş kazançları ifade eder. Vazgeçilen kazançlar için aynı eğitim kademesi için mezun, aynı yaştaki ancak bir üst eğitim kademesine devam etmeyen bireylerin ortalama kazançları esas alınmaktadır. Vazgeçilen kazançlar, yaş gruplarına ilişkin ortalama kazançlardan, okula devam ederken bir yandan da gelir elde etme amacıyla bir işte çalışılması dolayısıyla elde edilen ortalama kazançlar düşülerek ulaşılan tutarları ifade etmektedir (Baykul ve diğerleri, 2002: 17). Vazgeçme maliyetini ölçmede pratikte güçlükler bulunmaktadır. Her öğrenim gören öğrencinin, eğitim yerine ekonomi bakımından aktif yaşamı seçtiğinde, hemen iş bulması kesin değildir (Türköz, 2002: 62). Vazgeçilen gelirin hesaplanmasında işsizlik meselesinin dikkate alınması hesapların hassasiyeti ve güvenilirliği açısından önemli olabilmektedir (Yıldız, 2000).

Eğitimin bireye gerçek maliyeti ise, eğitimin dolaysız ve dolaylı parasal maliyeti ile vazgeçme maliyetini içerir. Dolaysız parasal maliyet; okul ücreti, kitap, kırtasiye gibi konularda; dolaylı parasal maliyet ise yol, beslenme, giyim gibi konularda yapılan harcamalardır. Parasız eğitim, burs, ücretsiz yemek, eğitim giderlerinin vergiden düşülebilmesi vb. eğitimin bireye parasal maliyetini azaltıcı uygulamalardır (Karakütük, 2006: 220).

Fırsat maliyeti kavramını eğitime uyarlamak mümkündür. Şöyle ki, eğitim hizmetlerinin üretim sürecinde tüm fiziki ve beşeri kaynaklar ile diğer tüm eğitimsel süreç girdilerinin ve zamanın alternatif kullanıma alanları mevcuttur. Öğrenciler, eğitim sürecinde eğitim-öğretim hizmetleri almak yerine zamanlarını gelir getirici bir

işte çalışarak geçirebilirler. Öğretmenler, farklı işlerde çalışabilir ve buna bağlı gelirler elde edebilirler. Her türlü eğitim girdisi, başka bir mal veya hizmetin üretiminde kullanılarak başka türlü gelir elde edilmesini sağlayabilir. Tüm girdilerin, alternatif kullanımlarından elde edilmesi beklenen kazançlar, onların fırsat maliyetini oluşturur (Ünal, 1996: 235-236).

Vazgeçme maliyetini ölçmede pratikte güçlükler bulunmaktadır. Her öğrenim gören öğrencinin, eğitim yerine ekonomi bakımından aktif yaşamı seçtiğinde, hemen iş bulması kesin değildir (Türköz, 2002: 62). Vazgeçilen gelirin hesaplanmasında işsizlik meselesinin dikkate alınması hesapların hassasiyeti ve güvenilirliği açısından önemli olabilmektedir (Yıldız, 2000).

Eğitim süreci içerisinde ve eğitim maliyetleri çözümlemelerinde diğer maliyet kavramları sabit ve değişken maliyetlerdir. Sabit maliyetler belli sayıda öğrencinin belli nitelikte eğitim görebilmesi için her zaman yüklenilmesi gereken bina maliyeti, asgari ücret ödemeleri, mobilya, ekipman, ısınma maliyeti gibi harcamalardır. Değişken maliyetler üretim düzeyine, diğer bir deyişle, öğrenci ve mezun sayısına bağlı olarak öğretmen ücretleri, sınıflarda kullanılan araç ve gereçler, ders kitapları giderleri gibi harcamaları içermektedir (Tural, 2003: 121). Sabit maliyetlerin çoğunluğu sabit sermaye maliyetlerinden oluşmakta ve değişken maliyetler ise nüfusa bağlı olarak öğrenci sayısının artması ve öğrenim sürelerinin de uzaması sebebiyle gün geçtikçe yükselmektedir.

Eğitimde maliyet unsurlarının eğitimin niteliğini ya da eğitimin niceliğini ne kadar arttırdığı tartışmalıdır. Öğrenci sayısındaki artış niceliksel olarak artmakla birlikte diğer unsurlar sabitken maliyetler de artar. Fakat bunun sonucu olarak eğitimin niteliğinin artacağını söylemek mümkün olmayabilir. Aynı şekilde insanlarda nitelik artışıyla beraber maliyet artışı olacağı yönünde yargılar bulunmasına rağmen maliyet artışlarının nitelik artışlarına yol açacağı yönünde de bir takım kanılara sahiptirler.

2.2.3. Eğitimin Maliyet Analizi

Eğitimin maliyetinin hesaplanması, bir bakıma kıt kaynakları kullanarak çeşitli kesimlerin (devlet, aile, firma) kendi açılarından en iyi çözüme ulaşmak, en yüksek faydayı sağlamak ve bu kaynakları en iyi şekilde dağıtmak üzere çaba sarf etme amacını

güder. Harcama yapan tarafların çokluğu ve eğitimin kendi yapısının farklılığı eğitim maliyetlerinde de değişik yöntem ve tekniklerle hesaplanma yapılmasını gerektirmektedir (Türköz, 2002: 61).

Eğitimin maliyetini ölçmede, eğitimin çıktılarını üretmede kullanılan kaynakların değer ve miktarını kestirmek için var olan maliyet verileri kullanılarak, toplam maliyet ve birim maliyet hesaplanabilir. Her girdi için yapılan harcamalar toplanarak toplam maliyet elde edilebilir. Eğitimde birim ürün (çıktı) öğrenci olarak alındığından, eğitim sisteminin verimliliğinin çözümlenmesinde sık başvurulmuş göstergelerden birisi öğrenci başına birim maliyettir. Ekonomik anlamda verimliliği sağlayabilmek için, en az girdi ile en çok çıktıyı niteliği düşürmeden, hatta artırarak elde etmek gerekmektedir. Yapılan yatırım harcamalarının, öğrenim görmekte olan öğrencilere yansıtılması maliyet açısından sağlıklı hesaplamalar yapılmasını engeller. Örneğin, kamulaştırma ya da bir okul binası yapımı için yapılan harcama, bu binada öğrenim görecektir öğrenci sayısı ile ilişkilendirilmelidir ki bu da binanın ömrüyle (50-100 yıl) bağlantılıdır. Bu durumda eğitimde gerçekçi birim maliyet hesaplamaları için, bir öğretim yılında yapılan cari harcamaların, o yıl öğrenim görmekte olan öğrenci sayısına oranlanması ile öğrenci başına birim cari harcamalar bulunabilir. Kuşkusuz bir dönemin (örneğin son on yıl) eğiliminin değerlendirilmesinde, öğrenci başına hesaplanacak birim cari harcamaların belli bir yılın sabit fiyatlarıyla ifade edilmesi gerçek (reel) maliyeti değerlendirme olanağı verir. Ayrıca okul başına, derslik başına maliyet de hesaplanabilir.

Üretim süreci ile girdiler arasındaki etkileşim eğitimin maliyetini belirler. Eğitimde maliyet, girdi düzeyini azaltarak (daha az öğretmen, daha az derslik, daha az ders kitabı) ve daha düşük maliyetli bir öğretim teknolojisi seçerek (örneğin radyo, TV, bilgisayar yerine programlı öğretim araç-gereci kullanarak, öğretmen yerine radyo kullanarak vb.) düşürülebilir. Oysa kalkınmakta olan ülkelerin çoğunda girdilerin niteliği düşüktür ve maliyetine katlanılabilecek teknolojiler de sınırlıdır. Eğitimde birim maliyeti azaltmak önemlidir. Ancak birim maliyeti azaltmak, eğitimin niteliğini düşürmek anlamına gelmemelidir (Karakütük, 2006: 220). Eğitimde maliyet kavramı; harcamaları yapanlara göre maliyet, harcamaların niteliğine göre maliyet, ekonomik ve parasal maliyet ve ödeneklerin harcanıldıkları programlara göre maliyet olarak incelenebilir (Adem, 1993: 129-139).

2.2.4. Türkiye’de İlköğretim Harcamalarının Analizi

İlköğretim, eğitimin toplumsal özelliğinin en çok ağırlık kazandığı eğitim düzeyidir. Çünkü ilköğretim, bireylere yaşam boyunca toplumsal yaşamın her kesitinde geçerli olan temel becerileri ve yurttaşlık özelliklerini kazandırmaktadır. Bu nedenle de ilköğretimin dışsallıklarının çok yüksek olduğu kabul edilmektedir. Genellikle zorunlu olmasının ve bireylerin bu hizmetten yararlanmama gibi bir seçimlerinin bulunmaması, onun toplumsallığına bağlanabilir. Devlet, eğitim yatırımlarını en yaygın biçimde ilköğretimde gerçekleştirmektedir (Ünal, 1996: 326).

Dünya Bankası’nın gerçekleştirdiği araştırmalara göre de Türkiye’de toplam eğitim harcamalarının %35.8’i özel harcamalardan, diğer bir ifade ile hane halkının eğitim için yaptığı harcamalardan oluşmaktadır (World Bank, 2006; Akt: Karip, 2007: 249). Hane halkının harcamalarının da %32.5’i ilköğretim için yapılmaktadır. Bu nedenle, öğrenci başına yapılan harcamaların yalnızca kamu bütçe ödeneğinin değerlendirilmemesi gerekmektedir (Karip, 2007: 249).

Daha önce de değinildiği gibi Türkiye’de eğitim hizmetlerinden yararlananların bu yararlanma karşılığında belli bir bedel ödemeleri söz konusu olmaktadır. Kamuoyunda sıkça ifade edilen “kaynak yokluğu” söylemi, “yararlanan bedelini öder” anlayışının benimsetilmesini kolaylaştırmıştır (Tural, 2006: 136).

İlköğretimde çocukları öğrenim gören veliler, çocuklarının eğitimi için çeşitli kişisel harcamalar yapmaktadırlar. “Zorunlu ve parasız” bir eğitim kademesinden yararlanabilmek için aile bütçesinden önemli miktarlarda yapılan harcamalar, öğrenci ailelerinin sürekli yakındıkları ve okul ile ilişkilerinde sorunlara yol açan bir konu haline gelmiştir. Özellikle öğrencilerin eğitim öğretim yılı başındaki gereksinimleri büyük sıkıntılara sebep olmakta; katkı payı, kırtasiye, giyim, ulaşım, kurs ücreti, kayıt parası, bağış ve diğer giderler yıl boyunca devam etmektedir (Akça, 2002: 4).

Zorunlu eğitimin, tüm çağ nüfusu için zorunlu olmasının yanında, parasız zorunlu eğitim tüm yurttaşlar için anayasal bir haktır. Öğrencilerden çeşitli adlar altında ücret veya yardım toplanması kamuoyunda sıkça tartışılan bir konudur. Mevcut bütçe olanakları ve okulların parasal sorunları - yetersizlikleri nedeniyle pek çok okulda okul-aile birlikleri aracılığıyla çeşitli adlar altında velilerden para talep edildiği bilinmektedir

(TED, 2007: 343). Türkiye’de ilköğretim hizmeti için çeşitli adlar altında para toplandığı, böylece bu hizmetlerin finansmanının da önemli oranda hizmetten yararlananlardan ya da ailelerinden sağlandığı, araştırmalarla da ortaya konulmuştur.

2.3. İlgili Araştırmalar

Bugüne kadar eğitim finansmanı ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bircan (1979) tarafından yapılan, “Planlı Dönemde Temel Eğitim ve Ekonomik Politikası” konulu araştırmada temel eğitime yapılan harcamaların hangi kanallardan sağlandığı ve nasıl harcandığı belirlenerek, temel eğitimin ekonomik politikası tespit edilmiştir. Ayrıca temel eğitimde karşılaşılan nitel-nicel problemlerle ekonomik problemler ve darboğazlar saptanmıştır.

Kabasakal (1983) tarafından yapılan, “Planlı Dönemde İlköğretime Yapılan Yatırımlar ve Kullanımı” konulu araştırmada ilköğretime planlı dönemde ayrılan yatırım kaynaklarının yeterliliği, rasyonel kullanımı ve ilköğretimin dar boğazları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma yasal hükümlerin planlı dönem boyunca uygulanmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca araştırmada mahalli idare kaynaklarının ve genel bütçe yardımlarının 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim kanunuyla öngörülen miktarda gerçekleşmemesi ve ilköğretime yeterli carî ve transfer ödeneklerinin ayrılmaması, yatırım ödeneklerinin % 30’unun amaç dışı kullanılmasına yol açtığı belirtilmiştir. Yatırım ödeneklerinin yerinde kullanılmaması planlı dönem boyunca 1.180.000 kişilik kapasite kaybına bir başka deyişle 1983 sabit fiyatlarıyla yaklaşık 84 milyar liralık yatırım ödeneğini cari ve transfer türü harcamalarına kanalize edilmesi sonucunu doğurduğu saptanmıştır.

Aslan (1994) tarafından yapılan, “Türkiye’de Eğitim ve Yapısı” konulu araştırmada nüfusun hızla artması ve bundan doğan sosyal talep baskısı eğitimin her kademesinde sosyal patlamaya yol açtığı, geleneksel okul sisteminin yer aldığı, çığ gibi büyüyen sorunların (ikili öğretim ve kalabalık sınıflar, okul yapıları, öğretim programları ve eğitim araçları, verimlilik, öğretmen) eğitimde nitelik krizine ve verim düşüklüğüne neden olduğunu saptamıştır. Araştırmada mali kaynak darboğazının sorunların odak noktası olduğu vurgulanmıştır. GSMH ve konsolide bütçe içinde eğitime ayrılan payların büyüyeceği yerde küçüldüğü, okul standartlarının ve optimum

büyükliklerin tespit edilmeği, kaynak kullanımında israfa ve kayıplara yol açtığı belirtilmiştir.

Ak (1997) tarafından yapılan, “Türk Eğitim Sisteminin Ekonomik Analizi” konulu araştırmada eğitime ayrılan kaynakların nasıl etkili kullanılabileceği, eğitimin artan ve çeşitlenen ihtiyaçlarına paralel olarak, eğitim finansmanını nasıl ve nerelerden sağlanabileceği, kalkınmamız için hangi eğitim sisteminin uygulanacağı gibi sorulara ait cevaplar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada devlet ve özel idare gelirlerinden ayrılan pay ile halk katkılarından eğitime ayrılan pay, diğer ülkeler ile kıyaslanmış ve bütçeden ayrılan ortalama %4.61’lik payın çok düşük olduğu, özel idare bütçelerinden ayrılan %20’lik payın ise il düzeylerindeki eğitime yapılan yatırımları karşılamadığı saptanmıştır. Ayrıca yapılacak yatırımların gerçekçi bir şekilde tespit edilmeyişi, kaynakların uygun yatırım alanlarına yönlilememeşi gibi sorunların kaynakların etkin tahsis ve kullanımını engellediği belirtilmiştir.

Kavak, Ekinci ve Gökçe (1997) tarafından gerçekleştirilen “İlköğretimde Kaynak Arayışları” konulu araştırmada Ankara il merkezindeki ilköğretim okullarında genel bütçe ve il özel idaresi bütçesi dışında velilerden 27 tür gelir, Ankara’ya bağlı köylerde ise 20 tür gelir sağlandığı saptanmıştır. Bunlardan bazıları karne parası, dergi parası, diploma parası, kayıt parası, zorunlu harcamalar için velilerden alınan paralar, Koruma Derneği üye ödentisi, gönüllü nakit bağışlardır. İlköğretimde velilerden alınan paralarla ilgili olarak araştırmacıların yargısı da şöyledir: “... ilköğretim hizmetlerinden yararlananların (dolayısıyla velilerin) doğrudan katılım yoluyla eğitim maliyetlerini kamu ile paylaşmaları anlamını taşıyan ve bu yönüyle zorunlu eğitimin devlet okullarında ücretsiz sunulması ilkesini zedeleyen bir nitelik taşıdığına altını çizmek gerekir” (Karakütük, 2006: 226-227; Tural, 2006: 137).

Martı (1997) tarafından yapılan, “Planlı Dönemde Ulusal Eğitimimizin Temel Hedefleri ve Finansman Kaynakları (1963-1992)” konulu araştırmada planlı dönemin yirmi yılında (1973-1992) harcamalar evriminin düzensiz olduğu, planlama yasası olarak kabul edilen İlköğretim ve Eğitim Yasası’nın hiçbir zaman uygulanmadığı, tam tersine toplam ilköğretim giderleri içinde yatırım giderlerinin yıldan yıla azaldığı ve ilköğretim için kalkınma planlarında öngörülen yatırımların Ödenek miktarlarının 222 sayılı yasada öngörüldüğü oranı hiç bulmadığı saptanmıştır. Ayrıca Millî Eğitim

Bakanlığı'na bağlı okullardaki öğrenci sayısının oransal olarak artmasına karşın, incelenen dönemde kamu eğitim harcamalarından aldığı payın giderek düştüğü belirtilmiştir.

Ünal (1997) tarafından yapılan, “İlköğretim Yöneticilerinin Finansman Sorunları” konulu araştırmada ilköğretim yöneticilerinin finansman kaynaklarının yetersiz olduğu; bu konuda devlet desteğinin giderek azaldığı belirlenmiştir. İlköğretim okullarının; koruma dernekleri, öğrenci katkı payları, kooperatif gelirleri ve velilerden toplanan bağışlarla işlevlerini sürdürmeye çalıştıkları belirtilmiştir (Akt.: Öztürk, 2002: 49-50).

Ataklı (1999) tarafından yapılan, “Cumhuriyetten Günümüze Eğitim Sisteminin Sorunları Üzerine Toplumun Görüşleri” adlı araştırmada; eğitimde kaliteyi olumsuz etkileyen sorunlar üzerine eğitimci, sağlıkçı, hukukçu, mühendis ve esnaftan oluşan 225 kişinin görüşleri incelenmiştir. Araştırmaya katılan tüm grup “eğitim bütçesinin yetersiz oluşunu”, eğitimin gelişme ve kalitesini etkileyen en önemli sorun olarak ifade etmişlerdir.

Akça (2002) tarafından gerçekleştirilen “Ailelerin İlköğretim Kademesinde Yaptıkları Eğitim Harcamaları (Ankara İli Örneği)” konulu araştırma kapsamında 341 veliye uygulanan anket sonuçlarına göre; ilköğretim okullarının ailelerden 26 çeşit özel gelir elde ettikleri belirlenmiştir. Araştırmaya katılan velilerin, ilköğretim düzeyindeki bir öğrenci için bir öğretim yılında okula yaptıkları ortalama ödeme miktarı 33 189 149 TL; velilerin çocuklarının eğitimi için yapmış oldukları kişisel eğitim harcamalarının toplamı 151 572 300 000 TL, ortalama olarak da 444 493 548 TL'dir. Araştırmaya katılan ailelerin, çocuklarının eğitimi için 20 çeşit kişisel eğitim harcaması yaptıkları belirlenmiştir. Harcama türlerine bakıldığında %25.2'sinin sınav ücretleri, %11.1'inin dersane ücreti, %6.2'sinin özel ders ücreti ödediği; en yüksek harcama miktarları arasında 13 765 000 000 TL ile dersane ücretinin beşinci sırada yer aldığı görülmektedir. Ailelerin okullara yaptıkları ödemeler ile çocuklarının eğitimi için yaptıkları kişisel eğitim harcamalarının bileşimi ilköğretim kademesinin aileye maliyetini ortaya çıkarmaktadır. Birinci gelir grubunda (0-250 milyon lira) yer alan ailelerin ilköğretim eğitimi için yaptığı ortalama harcama miktarı 269 milyon lira, bunun aile gelirine oranı %11.4 olarak; dördüncü gelir gurubundaki (751 milyon lira ve

üzeri) ailelerin toplam harcama miktarı ortalama 907 milyon lira, bunun aile gelirine oranı ise %7.2 olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya katılan 341 veliden 77'sinin birinci gelir grubunda bulunduğu ve 250 milyon liranın, 01.06.2001 tarihinde Türkiye'de geçerli asgari ücretin yaklaşık iki katı olduğu belirtilerek ailelerin, ilköğretim harcaması yaparak gelirlerinin önemli bir bölümünü eğitim için harcadıkları sonucuna varılmıştır. Araştırmaya katılan velilerin, çocuklarına ilköğretim için yaptıkları ortalama harcama miktarı yıllık 444 milyon liradır.

Öztürk (2002) tarafından gerçekleştirilen “İlköğretim Okullarının Finansman Kaynakları (Ankara İli Polatlı İlçesi Örneği)” konulu araştırma sonuçlarında; devlet bütçesinden eğitime ayrılan payların okulların gereksinimlerini karşılamada yetersiz olduğu, ilçedeki ilköğretim okullarının tamamının bütçe dışı kaynaklara başvurdukları, velilerden alınan paralar başta olmak üzere karne parası ve bağışların ilköğretim okullarının en yaygın özel gelir kaynaklarını oluşturduğu belirtilmiştir.

Süzük (2002) tarafından gerçekleştirilen “İlköğretim Okul Harcamalarında Genel Bütçe Dışındaki Kaynakların Yerine İlişkin Okul Yöneticileri ve Öğretmen Görüşleri” adlı araştırmada Ankara merkez ilçelerinde görev yapan 217 ilköğretim okulu yöneticisi ile 382 öğretmenden anket yoluyla elde edilen bulgulara göre; ilköğretim okulu yöneticilerince, (genel bütçe ve il özel idare bütçesi dışında) velilerden 39 tür gelir sağlandığı belirtilmiş, Ankara merkez ilçelerindeki ilköğretim okulların %39.3'ünün 2001-2002 eğitim öğretim yılında 6-10 milyar lira arasında öğrencilerden ve öğrenci velilerinden gelir sağladığı ortaya konmuştur. Bu durum, devlet okullarında ücretsiz sunulması gereken ilköğretim hizmetinin, uygulamada paralı hale getirildiğini göstermektedir.

Serdar-Kahveci (2009), “Ortaöğretim Kurumlarına Geçiş Sisteminde Uygulanan Sınavların Ailelere Maliyetinin Ailelerin Toplam Eğitim Harcamaları İçindeki Payı” adlı yüksek lisans tezinde, ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıflarda OKS/SBS'ye hazırlık kapsamında ailelerin yaptığı harcamaların türlerini ve miktarlarını belirlemeye ve bu harcamaların ailelerin yaptığı toplam eğitim harcamaları içindeki payını ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmada, ilköğretim 6, 7, 8. sınıf öğrencilerinin %75.2'sinin okulda açılan kursa, dershaneye, etüt merkezine gitmekte ve/veya özel ders almakta olduğu tespit edilmiştir. Ailelerin çocukları için yaptıkları özel harcama miktarının

(öğrenci başına) ortalama olarak 4478.18 TL; öğrenci başına kurs, dersane, özel ders ve etüt merkezi için yapılan ödemeler toplamının ise ortalama olarak 3051.05 TL olduğu görülmüştür. Bu harcama miktarlarına göre öğrenci başına kurs, dersane, özel ders ve etüt merkezi için yapılan ödemeler toplamının toplam özel harcama içindeki payı %68.13 olmaktadır. Araştırmada, öğrenci başına toplam özel harcama miktarının yarısından fazlasının kurs, dersane, özel ders ve etüt merkezleri için yapılmasının, OKS/SBS'ye hazırlık kapsamında ailelerin yaptığı harcama miktarının büyüklüğüne işaret ettiği sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM – III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, araştırmada kullanılan veri toplama aracının geliştirilmesi, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi ile ilgili açıklamalar yer almaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma betimsel tarama modelindedir. Bu modelde, varolan bir durum olduğu biçimde betimlenmeye çalışılır. Araştırmada, çocukları ilköğretim 6, 7 veya 8. sınıfta öğrenim gören ailelerin bir dönem boyunca yaptıkları eğitim harcamalarının tür ve miktarları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, araştırmanın bağımlı değişkenini ailelerin okul açıldığı Eylül ayında bir sefere mahsus yaptıkları harcamalar, her ay yaptıkları harcamalar ve bir öğretim yılı boyunca yaptıkları harcamaların miktarı oluşturmaktadır. Bağımsız değişkenler ise cinsiyet, öğrenim durumu ve gelir düzeyi değişkenleridir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Ankara ili Keçiören ilçesi oluşturmaktadır. Bu evrenden 2009–2010 eğitim-öğretim yılında yansız örneklem yoluyla, 6 ilköğretim okulu seçilmiştir (EK 1). Belirlenen her bir okuldan altıncı sınıftan sekizinci sınıfa kadar her sınıf düzeyinde bir şube yansız olarak seçilmiştir. Böylece araştırma kapsamında toplam 18 şubede okuyan öğrencilerin velilerine anket uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemi oluşturan velilerin cinsiyet, öğrenim durumu, çalışma durumu, aylık gelir ve öğrencilerin sınıf düzeyi değişkenlerine göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde ankete katılan öğrenci velilerinin %50.3’nün kadın, %49.7’sinin erkek olduğu, öğrenim düzeylerine bakıldığında erkek velilerin %0.6’sının hiçbir okula devam etmediği, %21.2’sinin ilkokul mezunu, %23.1’nin ortaokul mezunu, %35’nin lise mezunu, %18.3’nün üniversite mezunu ve %1.6’sının ise yüksek lisans ya da doktora mezunu olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan erkek velilerin çalışma durumuna bakıldığında %28.8’inin işçi, %24.4’ünün memur, %33’ünün serbest meslek sahibi, %10.6’sının emekli ve %3.2’sinin işsiz olduğu görülmektedir. Araştırmaya

katılantan bayan velilerin öğrenim düzeylerine bakıldığında ise %2.9'unun hiçbir hiç bir okulu bitirmediği, %40.4'ünün ilkokul mezunu, %20.8'inin ortaokul mezunu, %26.6'sının lise mezunu, %9.3'nün üniversite mezunu ve %0.3'ünün yüksek lisans ya da doktora mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 2

Araştırma Örnekleminin Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı

<i>Değişkenler</i>	<i>Değişkenlerin Düzeyleri</i>	<i>Frekans (f)</i>	<i>Yüzdelik (%)</i>
Cinsiyet	Kadın	157	50.3
	Erkek	155	49.7
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>100.0</i>
Öğrenim Durumu (Baba)	İlkokul mezunu değil	2	.6
	İlkokul mezunu	66	21.2
	İlköğretim (ortaokul) mezunu	72	23.1
	Ortaöğretim (lise) mezunu	110	35.3
	Yükseköğretim (üniversite) mezunu	57	18.3
	Yüksek lisans ve/veya doktora mezunu	5	1.6
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>100.0</i>
Öğrenim Durumu (Anne)	İlkokul mezunu değil	9	2.9
	İlkokul mezunu	126	40.4
	İlköğretim (ortaokul) mezunu	65	20.8
	Orta öğretim (lise) mezunu	83	26.6
	Yükseköğretim (üniversite) mezunu	28	9.0
	Yüksek lisans ve/veya doktora mezunu	1	.3
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>100.0</i>
Çalışma durumu (Baba)	İşçi	90	28.8
	Memur	76	24.4
	Serbest Meslek	103	33.0
	Emekli	33	10.6
	İşsiz	10	3.2
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>100.0</i>
Çalışma Durumu (Anne)	İşçi	6	1.9
	Memur	26	8.3
	Serbest Meslek	12	3.8
	Emekli	11	3.5
	İşsiz	257	82.4
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>100.0</i>
Aylık Toplam Gelir	1-500 TL	9	2.9
	501-600 TL	36	11.5
	601-1000 TL	96	30.8
	1001-1500 TL	96	30.8
	1501 TL ve üzeri	75	24.0
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>100.0</i>
Çocuğun Sınıfı	6. Sınıf	92	29.5
	7. Sınıf	125	40.1
	8. Sınıf	95	30.4
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>100.0</i>

Aylık toplam gelire ilişkin dağılım incelendiğinde ise ailelerin çoğunlukla 601-1000 ya da 1001-1500 TL arasında aylık toplam gelir elde ettikleri görülmektedir (%30.8). Ailelerin yaklaşık dörtte biri (%24) ise, 1501 TL ve üzerinde aylık toplam gelire sahiptir. Bununla birlikte, araştırmaya katılan velilerin çocuklarının sınıf düzeylerine göre dağılımları incelendiğinde, 6. sınıf öğrencilerinin oranının %29.5 olurken, 7. sınıf öğrencilerinin oranının %40.1 ve 8. sınıf öğrencilerinin ise %30.4 olduğu görülmektedir.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket (EK 2) kullanılmıştır. Anket dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm ailelere yönelik demografik bilgileri içermektedir. İkinci bölümde ailelere Eylül ayında okula yaptıkları katkıların tür ve miktarları, üçüncü bölümde her ay okula yaptıkları katkıların tür ve miktarları ve dördüncü bölümde ise okula sonradan yapılan katkıların tür ve miktarları sorulmuştur. Anketin ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinin geliştirilmesinde yerli ve yabancı literatür taramasının yanında, Serdar-Kahveci (2009) tarafından geliştirilen “İlköğretim Okulu Öğrenci Ailelerinin Yaptıkları Eğitim Harcamalarını Belirleme Ölçeği” kullanılmıştır. Anketin kapsam geçerliğinin belirlenmesinde alan uzmanı beş akademisyenin görüşüne başvurulmuştur.

Bu araştırmada, ilköğretim düzeyinde velilerin Eylül ayında bir defaya mahsus, öğretim yılı boyunca her ay düzenli ve dönem içinde sonradan yaptıkları harcamaların tür ve miktarları incelenmiştir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda, Keçiören İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı 6 ilköğretim okulunun yöneticileri ile görüşmelerde bulunulmuştur. Her okulun 6, 7 ve 8. sınıflarından birer şube olmak üzere toplam 18 şube yansız örneklem yoluyla seçilmiş ve toplam 600 anket formu çoğaltılmıştır. Anket formunun içeriği ve yanıtlanması hakkında öğrencilere bilgi verilerek anket formları aileleri tarafından doldurulmak üzere öğrencilere dağıtılmıştır. Dağıtılan bu anketlerden 360’ı geri dönmüştür. Toplanan anketler tek tek incelenmiş ve anketlerden 48’inde işleme alınacak değerler bulunmadığından bunlar elenerek 312 anket işleme alınmıştır.

3.4. Veri Analizi

Verilerin analizinde ailelerin yaptığı harcamaların tür ve miktarına ilişkin dağılımın belirlenmesinde frekans ve yüzde değerleri kullanılmıştır. Bununla birlikte,

ailelerin yaptığı harcamaların miktarının cinsiyet değişkenine göre farklılığı için bağımsız gruplar için t-testi kullanılmıştır. Harcama miktarlarının ailenin gelir düzeyi ve öğrencinin sınıf düzeyi değişkenlerine göre farklılığın test edilmesinde ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Grup varyanslarının homojenliği için Levene Testi yapılmıştır. Bu testin sonuçlarına göre grup varyansları arasında anlamlı farklılıkların olmadığı durumlarda Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır. ANOVA sonucunda anlamlı farkların olması durumunda, farkın hangi gruplar arasında olduğunu görmek amacıyla Tukey-HSD çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır.

BÖLÜM – IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın alt problemleri için toplanan verilerden elde edilen bulgular, tablo ve açıklamalarıyla birlikte verilmiş ve bunlara dayalı yorumlar yapılmıştır.

4.1. Velilerin Eylül Ayında Bir Defaya Mahsus Yaptıkları Harcamalar

Araştırmaya katılan velilerin 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Eylül ayı itibariyle bir defaya mahsus olmak üzere okula yaptıkları katkı ve harcamaların tür ve miktarına ilişkin betimsel veriler Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde, öğretim yılı başında Eylül ayında bir defaya mahsus yapılan harcamalar içinde en fazla okul kıyafetleri (forma, önlük, takım elbise) için 100.17 TL ortalama tutar ile 200 aile tarafından harcama yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, 251 aile ortalama 75.12 TL ile eşofman ve spor ayakkabıya, 240 aile 70.55 TL ortalama tutar ile kırtasiye malzemelerine harcama yapmıştır. Ailelerin yardımcı ders kitaplarına (alıştırma kitapları ya da ders kitapları) için yaptıkları harcamalar da 56.53 TL ortalama ile önemli bir miktar oluşturmaktadır. Bu bulgulara göre, ailelerin genellikle Eylül ayında bir defaya mahsus olarak ders araç-gereçlerine ve okul kıyafetlerine harcama yaptıkları ifade edilebilir.

Tablo 3’e göre, 57 aile kayıt parası adı altında ortalama 92.37 TL gönüllü bağış yaptığını belirtmiştir. Bununla birlikte, 145 katılımcı da okul-aile birliğine yardımda bulunarak ortalama 91 TL harcama yapmıştır. Sene başında bir defaya mahsus diğer yapılan harcamalarda ise ortalama 429.11 TL ile 9 katılımcı harcama yaptığını ifade etmiştir. Tablodaki veriler incelendiğinde, bir ailenin birden fazla harcama yapmış olduğu görülmektedir. Başka bir anlatımla, bir aile öğretim yılı başında hem öğrencinin kılık-kıyafetine hem de kırtasiye ve diğer araç-gereçlere harcama yapabilmektedir. Ancak bu harcamaların daha çok ders araç-gereci ve kıyafet için yapıldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 3

İlköğretim Velilerinin 2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılında Eylül Ayı İtibariyle Bir Defaya Mahsus Olmak Üzere Okula Yaptıkları Katkı ve Harcamaların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

<i>Harcama Türü</i>	<i>N</i>	<i>$\bar{x}$</i>	<i>SS</i>
Kayıt parası (Gönüllü bağışlar dahil)	57	92.37	131.99
Ruhsal dosya, zarf ve pul parası	49	61.84	111.25
Okul-aile birliğine yapılan yardımlar	145	91.00	418.27
Okul kıyafetleri (forma, önlük, takım elbise)	200	100.17	73.28
Okul çantası	207	36.34	23.43
Eşofman, spor ayakkabı	251	75.12	56.95
Kırtasiye malzemeleri (defter kalem, cetvel, boya, vb)	240	70.55	82.99
Yardımcı ders kitapları (alıştırma kitapları ye da ders kitapları)	219	56.53	42.45
Atlaslar, sözlükler, vb.	155	17.26	17.45
Masa örtüsü ve perde parası	48	24.58	51.87
Sınıf köseleri için ödenen paralar (panolar, ünite ve ders köşeleri)	26	12.46	12.52
İlkyardım malzemeleri ve ecza dolabı	15	25.10	32.71
Kitaplık harcamaları	42	12.12	15.93
Spor kolu için beden eğitimi malzemelerine katkı	190	10.42	15.28
Bilgisayar, televizyon, tepegöz, projeksiyon vb. alımlar için yapılan katkı	61	44.60	127.68
Okul kırtasiyesi için (fotokopi, asetat, vb)	111	14.83	25.67
Okula ye da sınıfa alınan temizlik malzemelerine yapılan katkı	62	14.50	17.57
Okulda yapılan badana, boya ve tamirat islerine yapılan katkı	30	24.53	44.54
Sözleşmeli memur parasına yapılan katkı	4	111.25	202.62
Sene başında bir defaya mahsus yapılan diğer harcamalar	9	429.11	784.53

4.2. Velilerin İlköğretime Devam Eden Çocuklar İçin Her Ay Yaptıkları Harcamalar

Araştırmaya katılan velilerin 2009-2010 eğitim-öğretim yılında okullar açıldıktan sonra ilköğretime devam eden çocuklar için ayda bir defa (her ay) yaptıkları doğrudan ve dolaylı harcamaların türleri ve tutarlarının betimsel verileri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılında Okullar Açıldıktan Sonra İlköğretime Devam Eden Çocuğa Ayda Bir Defa (Her Ay) Yapılan Doğrudan ve Dolaylı Harcamaların Türleri ve Tutarlarının Aritmetik Ortalaması ve Standart Sapması

<i>Harcama Türü</i>	<i>N</i>	<i>$\bar{x}$</i>	<i>SS</i>
1. Kurs parası	46	85.77	152.14
2. Dershane parası	167	1006.23	817.91
3. Özel ders parası	16	343.53	671.00
4. Günlük okul harçlığı	251	12.21	55.33
5. Ulaşım masrafları (okul servisi, otobüs, metro)	88	109.88	185.55
6. Tahta kalemi, tebeşir, silgi vb	143	8.07	23.40
7. Matematik, Fen bilgisi dersi için malzemeler	81	17.03	27.69
8. Resim ve müzik dersi için malzemeler	155	18.41	25.86
9. Ev ekonomisi ve YSE eğitimi için	95	24.71	42.51
10. Bilgisayar dersi için malzemeler	37	17.19	22.55
11. Okul dergisi	16	8.63	8.63
12. Ünite dergileri ya da dersle ilgili çeşitli dergiler	45	19.79	29.25
13. Çeşitli fotokopi ya da asetat çekimleri	113	8.72	9.39
14. Diğer derslerle ilgili çeşitli materyaller	58	21.12	38.99
15. Ayda bir defa yapmış olduğunuz başka bir harcama	8	226.44	556.25

Tablo 4 incelendiğinde, ailelerin her ay yaptıkları harcamalar içinde 1006.33 TL ortalama ile dershane parasının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ayrıca, okul servisi, otobüs ya da metro ile yapılan ulaşım için harcanan paranın da ortalama 109.88 TL olduğu bulunmuştur. Katılımcılardan 16'sı da ayda ortalama 343.53 TL özel ders için harcama yaptığını belirtmiştir. Bununla birlikte, bilgisayar dersi, okul dergisi ya da

resim veya müzik dersi için de farklı harcamaların çeşitli miktarlarda yapıldığı söylenebilir.

Ailelerin eğitim için yaptıkları aylık ödemeler ve harcamalar içerisinde dersane ücretlerinin önemli bir yer tuttuğu bir gerçektir. Bu bulgu, daha önceki araştırma sonuçlarıyla uyumludur. Akça (2002) ve Serdar-Kahveci (2009) tarafından yapılan araştırmalarda da ailelerin eğitim adına düzenli yaptıkları aylık harcamalar içerisinde özel dersane ücretlerinin önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle liselere giriş ve üniversite sınavlarına hazırlık gibi kurslar ve özel dershaneler için yapılan ödemeler, ailelerin eğitime yaptıkları katkı ve harcamalar arasında önemli bir rakam tutmaktadır.

4.3. Velilerin İlköğretime Devam Eden Çocuklar Dönem İçinde Yapılan Harcamalar

Araştırmaya katılan velilerin 2009-2010 eğitim-öğretim yılında okullar açıldıktan sonra ilköğretime devam eden çocuklar için dönem içerisinde daha sonradan yaptıkları doğrudan ve dolaylı harcamaların türleri ve tutarlarının betimsel verileri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5
2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılında Okullar Açıldıktan Sonra İlköğretime Devam Eden Çocuğa Dönem İçerisinde Daha Sonradan Yapılan Doğrudan ve Dolaylı Harcamaların Tür ve Tutarları

Harcama Türü	N	$\bar{x}$	SS
1. Öğrenci kimliği ve paso parası	29	15.41	11.68
2. Fotoğraf parası	181	3.69	2.95
3. Gezi paraları	80	10.43	17.38
4. Kızılay, THK ya da yardım kampanyalarına yapılan yardımlar	172	14.34	76.28
5. Resmi törenler için okul kıyafetleri	32	51.96	48.29
6. Okulun çevre düzenlemeleri	4	38.75	43.66
7. Donem içinde sonradan yaptığınız başka bir harcama	4	46.50	89.00

Tablo 5'e göre, dönem içerisinde daha sonradan yapılan harcamalar arasında 181 aile tarafından yapılan 3.69 TL ortalama ile fotoğraf parası ve 172 aile tarafından belirtilen 14.34 TL ortalama ile Kızılay, THK ya da yardım kampanyalarına yapılan yardımlar ön sırada gelmektedir. Bununla birlikte, gezi paraları ve resmi törenler için alınan kıyafetler için ödenen paralar da önemli bir yer tutmaktadır.

4.4. Velilerin Yaptıkları Harcamaların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılması

Araştırmaya katılan velilerin yaptıkları okul katkı ve harcamalarının cinsiyetlerine göre farklılığı için t-testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6
Velilerin Yaptıkları Çeşitli Harcamaların Cinsiyetlerine Göre t-Testi Sonuçları

<i>Harcama Türü</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Eylül ayında bir defaya mahsus yapılan katkı ve harcamalar</i>	Kadın	157	24.16	141.26	-.18	.99
	Erkek	155	24.47	163.55		
<i>Eğitim-öğretim yılı içinde her ay yapılan katkı ve harcamalar</i>	Kadın	157	19.01	130.10	1.18	.24
	Erkek	155	6.68	18.52		
<i>Dönem içinde daha sonradan yapılan katkı ve harcamalar</i>	Kadın	157	18.92	85.04	1.25	.21
	Erkek	154	9.74	32.86		

Tablo 6'ya göre, araştırmaya katılan kadın ve erkek velilerin Eylül ayında bir defaya mahsus okula yaptıkları katkı ve harcamalara bakıldığında, bayan velilerin ortalama 24.16 TL, erkek velilerin ise 24.47 TL harcama yaptığı görülmektedir. Ayda bir (her ay) yapılan katkı ve harcamalara bakıldığında, bayan velilerin ortalama 19.01 TL, erkek velilerin ise 6.68 TL harcama yaptığı görülebilir. Yıl boyunca sonradan yapılan katkı ve harcamalar incelendiğinde de bayan velilerin ortalama 18.92 TL, erkek velilerin ise 9.74 harcama yaptığı belirtilebilir.

Yapılan t-testi sonuçları, araştırmaya katılan kadın ve erkek velilerin çeşitli dönemler itibariyle okula yaptıkları katkı ve harcamaların tutarının cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur (Eylül ayında

bir defa yapılan katkı ve harcamalar için $t = -.18$, $p > .05$; ayda bir (her ay) yapılan katkı ve harcamalar için $t = 1.18$, $p > .05$; ve yıl boyunca yapılan diğer katkı ve harcamalar için $t = 1.25$, $p > .05$). Bu bulgulara göre, velilerin yaptıkları okul harcamalarının miktarının cinsiyet değişkenine göre değişmediği ifade edilebilir.

4.5. Velilerin Yaptıkları Harcamaların Ailenin Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılması

Araştırmaya katılan velilerin yaptıkları katkı ve harcamaların ailenin gelir durumu değişkenine göre farklılığı için varyansların homojenliği testi sonuçları Tablo 7’de ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 7
Ailenin Gelir Durumu Değişkeni İçin Varyansların Homojenliği Testi Sonuçları

<i>Harcama Türü</i>	<i>Levene İstatistiği</i>	<i>Serbestlik Derecesi 1</i>	<i>Serbestlik Derecesi 2</i>	<i>p</i>
<i>Eylül ayında bir defaya mahsus yapılan katkı ve harcamalar</i>	1.58	4	307	.18
<i>Eğitim-öğretim yılı içinde her ay yapılan katkı ve harcamalar</i>	4.01	4	307	.29
<i>Dönem içinde daha sonradan yapılan katkı ve harcamalar</i>	2.94	4	306	.23

Tablo 7 incelendiğinde, üç ayrı ödeme türü açısından da varyansların homojen olduğu görülmektedir ($p > .05$). Buna göre, velilerin yaptıkları okul harcamalarının gelir durumuna göre karşılaştırılmasında Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmasının uygun olduğu belirtilebilir.

Tablo 8

Velilerin Yaptıkları Çeşitli Harcamaların Gelir Durumu Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>Harcama Türü</i>	<i>Gelir Grupları</i>	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>SS</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
<i>Eylül ayında bir defaya mahsus yapılan katkı ve harcamalar</i>	1-500	9	10.22	10.45	.60	.66
	501-600	36	14.25	50.99		
	601-1000	96	8.23	18.37		
	1001-1500	96	33.29	178.79		
	1501 (+)	75	39.97	232.94		
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>24.32</i>	<i>152.50</i>		
<i>Eğitim-öğretim yılı içinde her ay yapılan katkı ve harcamalar</i>	1-500	9	6.31	10.90	1.44	.22
	501-600	36	5.64	10.40		
	601-1000	96	3.64	7.27		
	1001-1500	96	8.08	21.41		
	1501 (+)	75	35.16	187.52		
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>12.89</i>	<i>93.27</i>		
<i>Dönem içinde daha sonradan yapılan katkı ve harcamalar</i>	1-500	9	13.33	34.46	1.04	.39
	501-600	36	14.22	44.27		
	601-1000	96	5.32	11.30		
	1001-1500	96	24.33	109.06		
	1501 (+)	75	13.31	29.11		
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>14.38</i>	<i>64.76</i>		

Tablo 8'e göre, araştırmaya katılan velilerin Eylül ayında bir defaya mahsus yaptıkları katkı ve harcamaların 601-1000 TL gelir grubundaki veliler için ortalama 8.23 TL olduğu görülürken, bu harcama türünde en yüksek harcamayı ortalama 39.97 TL ile 1501 TL ve üzeri gelir grubunda olan velilerin yaptığı görülmektedir. Bununla birlikte, 1001-1500 TL gelir grubunda olan velilerin bu harcama türündeki ortalama harcamaları ise 33.29 TL olarak bulunmuştur.

Eğitim-öğretim yılı içinde her ay yapılan katkı ve harcamalar açısından değerlendirme yapıldığında, çok belirgin bir biçimde 1501 TL ve üzeri gelir grubunda olan velilerin ortalama 35.12 TL ile diğer gelir grubundaki velilere oranla daha fazla

harcama yaptıkları görülebilir. Bununla birlikte, öğretim yılı boyunca ayda bir olarak yapılan katkı ya da harcamaların 601-1000 TL gelir grubunda olan velilerde daha az olduğu dikkat çekmektedir ($\bar{x} = 3.64$ TL).

Dönem içinde sonradan yapılan katkı ve harcamalar incelendiğinde ise, 1001-1500 TL gelir grubundaki velilerin ortalama 24.33 TL ile en yüksek harcamayı yaptığı görülmektedir. Bu harcama türünde en düşük harcama ise yine 601-1000 TL gelir grubunda olan velilerde olmuştur ($\bar{x} = 5.32$ TL). Dönem içinde sonradan yapılan harcama türü açısından 1501 TL ve üzeri gelir grubunda bulunan velilerin harcamaları ortalama 13.31 TL olarak bulunmuştur. Bu bulgular, daha yüksek gelir grubunda bulunan velilerin öğretim yılı öncesinde yaptıkları harcamaların ve aylık düzenli ödemelerin daha yüksek olduğu biçiminde yorumlanabilir. Bu harcamaların önemli bir bölümünü, dersane ya da özel ders gibi dönem boyunca düzenli olarak aylık yapılan ödemelerin oluşturduğu söylenebilir.

Tablo 8'deki veriler incelendiğinde, farklı katkı ve harcama türleri açısından araştırmaya katılan velilerin eğitime yaptıkları harcama miktarının ailenin gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılıklar göstermediği görülmektedir (Eylül ayında bir defaya mahsus yapılan katkı ve harcamalar için $F = .60$, $p > .05$; Eğitim-öğretim yılı içinde her ay yapılan katkı ve harcamalar için $F = 1.44$, $p > .05$ ve Dönem içinde daha sonradan yapılan katkı ve harcamalar için $F = 1.04$, $p > .05$). Başka bir anlatımla, velilerin yaptığı harcamaların ailenin gelir grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değişmediği belirtilebilir.

Bu bulgular ilgili literatürde daha önce yapılan araştırma bulgularıyla uyumlu gözükmemektedir (Akça, 2002; Serdar-Kahveci, 2009; Süzük, 2002; Ünal, 1997). Kırtasiye ve giyim gibi bazı temel harcamaların aileler açısından dönem öncesinde önemli bir sorun olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin, Akça (2002) tarafından yapılan araştırmada ilköğretimde çocukları öğrenim gören velilerin, çocuklarının eğitimi için çeşitli kişisel harcamalar yaptıkları ve özellikle öğrencilerin eğitim öğretim yılı başındaki gereksinimlerinin büyük sıkıntılara sebep olduğu; katkı payı, kırtasiye, giyim, ulaşım, kurs ücreti, kayıt parası, bağış ve diğer giderlerin de yıl boyunca devam ettiği vurgulanmaktadır.

4.6. Velilerin Yaptıkları Harcamaların Öğrencinin Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Araştırmaya katılan velilerin yaptıkları eğitim katkı ve harcamalarının öğrencinin sınıf düzeyi değişkenine göre farklılığı için varyansların homojenliği testi sonuçları Tablo 9’da ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 9
Öğrencinin Sınıf Düzeyi Değişkeni İçin Varyansların Homojenliği Testi Sonuçları

<i>Harcama Türü</i>	<i>Levene İstatistiği</i>	<i>Serbestlik Derecesi 1</i>	<i>Serbestlik Derecesi 2</i>	<i>p</i>
<i>Eylül ayında bir defaya mahsus yapılan katkı ve harcamalar</i>	.30	2	309	.74
<i>Eğitim-öğretim yılı içinde her ay yapılan katkı ve harcamalar</i>	4.23	2	309	.08
<i>Dönem içinde daha sonradan yapılan katkı ve harcamalar</i>	15.37	2	308	.06

Tablo 9 incelendiğinde, üç ayrı ödeme türü miktarı açısından varyansların homojen olduğu görülmektedir ($p > .05$). Bu bulguya göre, velilerin yaptıkları eğitim katkı ve harcamalarının öğrencinin öğrenim gördüğü sınıf düzeyi değişkenine göre karşılaştırılmasında Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmasının uygun olduğu belirtilebilir.

Tablo 10’daki veriler incelendiğinde, Eylül ayında bir defaya mahsus yapılan katkı ve harcamalar açısından en yüksek harcamayı 8. sınıf öğrenci velilerinin ortalama 27.67 TL ile yaptığı görülmektedir. Eğitim-öğretim yılı içinde her ay yapılan katkı ve harcamalar ise, çocukları 6. sınıfta öğrenim gören velilerde daha yüksek bulunmuştur ($\bar{x} = 30.34$ TL). Benzer şekilde, dönem içinde daha sonradan yapılan katkı ve harcamaların 6. sınıftaki öğrenci velilerinde diğer velilere göre daha yüksek olduğu söylenebilir ($\bar{x} = 35.14$ TL).

Tablo 10

Velilerin Yaptıkları Çeşitli Harcamaların Öğrencinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>Harcama Türü</i>	<i>Sınıf Düzeyi</i>	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>SS</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
<i>Eylül ayında bir defaya mahsus yapılan katkı ve harcamalar</i>	6. Sınıf	92	24.52	61.34	.04	.96
	7. Sınıf	125	21.63	151.72		
	8. Sınıf	95	27.67	207.15		
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>24.32</i>	<i>152.50</i>		
<i>Eğitim-öğretim yılı içinde her ay yapılan katkı ve harcamalar</i>	6. Sınıf	92	30.34	167.03	2.31	.10
	7. Sınıf	125	6.26	28.08		
	8. Sınıf	95	4.71	17.50		
	<i>Toplam</i>	<i>312</i>	<i>12.89</i>	<i>93.27</i>		
<i>Dönem içinde daha sonradan yapılan katkı ve harcamalar</i>	6. Sınıf	92	35.14	114.05	6.99**	.00
	7. Sınıf	125	6.27	19.16		
	8. Sınıf	94	4.84	12.49		
	<i>Toplam</i>	<i>311</i>	<i>14.38</i>	<i>64.76</i>		

** $p < .01$

Bulgular değerlendirildiğinde, Eylül ayında yapılan harcamaların 6, 7 ve 8. sınıf velilerinde daha yakın miktarlarda olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, özellikle dönem içinde daha sonradan yapılan katkı ve harcamalar ile aylık düzenli yapılan harcamaların 6. Sınıf velilerinde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 10'a göre, araştırmaya katılan velilerin eğitime yaptıkları katkı ve harcamaların çocuklarının öğrenim gördüğü sınıf düzeyi değişkenine göre ilk iki harcama türünde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediği belirtilebilir (Eylül ayında bir defaya mahsus yapılan katkı ve harcamalar için $F = .04$, $p > .05$ ve Eğitim-öğretim yılı içinde her ay yapılan katkı ve harcamalar için $F = 2.31$, $p > .05$). Bununla birlikte, araştırmaya katılan velilerin dönem içinde daha sonradan yaptıkları katkı ve harcamaların miktarı öğrencinin sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir ($F = 6.99$, $p < .05$). Başka bir anlatımla, velilerin dönem içinde sonradan yaptıkları eğitim katkı ve harcamalarının miktarı çocuklarının öğrenim gördüğü sınıfa göre değişmektedir.

Dönem içinde daha sonradan yapılan katkı ve harcamaların miktarındaki farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu görmek amacıyla yapılan Tukey-HSD çoklu karşılaştırma testi sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11

Dönem İçinde Daha Sonradan Yapılan Katkı ve Harcamaların Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

<i>Sınıf</i> (I)	<i>Sınıf</i> (J)	<i>Ortalama Fark</i> (I-J)	<i>Standart</i> <i>Hata</i>	<i>p</i>	<i>95% Güven Aralığı</i>	
6	7	28.87*	8.73	.003	8.32	49.43
	8	30.30*	9.32	.004	8.35	52.25
7	6	-28.87*	8.73	.003	-49.43	-8.32
	8	1.43	8.68	.985	-19.00	21.86
8	6	-30.30*	9.32	.004	-52.25	-8.35
	7	-1.43	8.68	.985	-21.86	19.00

* $p < .05$

Tablo 11’deki çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, dönem içinde daha sonradan yapılan eğitim katkı ve harcamalarının miktarı 6. sınıftaki öğrenci velilerinde 7. sınıf ve 8. sınıf öğrenci velilerine göre daha yüksektir. Bununla birlikte, bu harcama türü açısından 7. sınıftaki öğrencilerin velilerinin harcama miktarı ile 8. sınıf öğrenci velilerinin harcama miktarı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur. Dönem içinde daha sonradan yapılan eğitim katkı ve harcamalarının miktarı 7 ve 8. sınıf öğrenci velilerinde birbirine yakın olmuştur.

BÖLÜM – V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde bazı önemli sonuçlar ile bu sonuçlara bağlı öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuçlar

Araştırmanın sonuçları, öğretim yılı başında Eylül ayında bir defaya mahsus yapılan harcamalar içinde en fazla okul kıyafetleri (forma, önlük, takım elbise), eşofman ve spor ayakkabı, yardımcı ders kitapları (alıştırma kitapları ya da ders kitapları) gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Bu durum, ailelerin Eylül ayında bir defaya mahsus olarak daha çok ders araç-gereçlerine ve okul kıyafetlerine harcama yaptıklarını göstermektedir. Bununla birlikte, ailelerin okul-aile birliğine yardıma bulunmak amacıyla ortalama 90 TL'den fazla harcama yaptıkları sonucuna varılmıştır. Araştırmanın sonuçları bir ailenin öğretim yılı başında hem öğrencinin kılık-kıyafetine hem de kırtasiye ve diğer araç-gereçlere harcama yaptığını, dolayısıyla bir ailenin birden fazla alanda eşzamanlı olarak harcamada bulunduğunu göstermiştir.

Ailelerin her ay yaptıkları harcamalar içinde ortalama 1000 TL'den fazla olmak üzere dersane parasının önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte, okul servisi, otobüs ya da metro ile yapılan ulaşım için harcanan paranın da ortalama 100 TL'den fazla olması ve araştırmaya katılan bazı velilerin ayda ortalama yaklaşık 350 TL özel ders için harcama yaptığını belirtmesi önemli bir sonuçtur. Ayrıca, araştırmanın sonuçları, velilerin bilgisayar dersi, okul dergisi ya da resim veya müzik dersi gibi çok farklı bir yelpazede harcamalar yaptıklarını göstermektedir.

Ailelerin dönem içerisinde daha sonradan yapılan harcamaları arasında fotoğraf parası ile Kızılay, THK ya da diğer yardım kampanyalarına yapılan yardımlar öncelikli görünmektedir. Araştırmanın sonuçları, velilerin gezi parası ve resmi törenler için alınan kıyafetler için de dönem içinde sonradan bazı ödemeler yaptıklarını göstermektedir.

Araştırmada ulaşılan bir başka sonuç ise, Eylül ayında bir defaya mahsus eğitime yapılan katkı ve harcamaların bayan ve erkek veliler için ortalama 24 TL'den biraz fazla

olduğudur. Ayda bir (her ay) yapılan katkı ve harcamalara bakıldığında ise, bayan velilerin ortalama 19 TL, erkek velilerin ise yaklaşık 7 TL harcama yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Yıl boyunca sonradan yapılan katkı ve harcamalar incelendiğinde de bayan velilerin ortalama yaklaşık 19 TL, erkek velilerin ise yaklaşık 10 TL harcama yaptığı bulunmuştur. Araştırmanın sonuçları, araştırmaya katılan kadın ve erkek velilerin çeşitli dönemler itibariyle okula yaptıkları katkı ve harcamaların tutarının cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur.

Araştırmaya katılan velilerin Eylül ayında bir defaya mahsus yaptıkları katkı ve harcamaların 601-1000 TL gelir grubundaki veliler için ortalama 8 TL olduğu, bu harcama türünde en yüksek harcamayı ortalama yaklaşık 40 TL ile 1501 TL ve üzeri gelir grubunda olan velilerin yaptığı sonucuna varılmıştır. Eğitim-öğretim yılı içinde her ay yapılan katkı ve harcamalar açısından, 1501 TL ve üzeri gelir grubunda olan velilerin ortalama 35 TL ile diğer gelir grubundaki velilere oranla daha fazla harcama yaptıkları bulunmuştur. Dönem içinde sonradan yapılan katkı ve harcamalar incelendiğinde ise, 1001-1500 TL gelir grubundaki velilerin ortalama 24 TL ile en yüksek harcamayı yaptığı sonucuna varılmıştır. Araştırmanın sonuçları, farklı katkı ve harcama türleri açısından araştırmaya katılan velilerin eğitime yaptıkları harcama miktarının ailenin gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılıklar göstermediğini ortaya koymuştur.

Araştırmada, Eylül ayında bir defaya mahsus yapılan katkı ve harcamalar açısından en yüksek harcamayı 8. sınıf öğrenci velilerinin ortalama yaklaşık 28 TL ile yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim-öğretim yılı içinde her ay yapılan katkı ve harcamalar ise, çocukları 6. sınıfta öğrenim gören velilerde daha yüksektir. Dönem içinde daha sonradan yapılan katkı ve harcamaların ise 6. sınıftaki öğrenci velilerinde daha yüksek olduğu ve ortalama 35 TL olarak gerçekleştiği bulunmuştur. Buna göre, Eylül ayında yapılan harcamaların 6, 7 ve 8. sınıf velilerinde daha yakın miktarlarda olduğu, dönem içinde daha sonradan yapılan katkı ve harcamalar ile aylık düzenli yapılan harcamaların ise 6. sınıf velilerinde daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, velilerin dönem içinde daha sonradan yaptıkları katkı ve harcamaların miktarı öğrencinin sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Bu sonuç, velilerin dönem içinde sonradan yaptıkları eğitim katkı ve harcama miktarının çocuklarının öğrenim gördüğü sınıfa bağlı olarak değiştiğini

göstermektedir. Buna göre, dönem içinde sonradan yapılan eğitim katkı ve harcama miktarının 6. sınıftaki öğrenci velilerinde 7. sınıf ve 8. sınıf öğrenci velilerine göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

5.2. Öneriler

Sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmiş olması ve öğrenci sayısındaki artışlar nedeniyle ülkemiz açısından kamu harcamaları içerisinde eğitime yapılan harcamalarda bir azalma olmuştur. Türkiye’de gelir dağılımına bakıldığında dağılımın eşit olmadığı gözükmektedir. Bu durumun ortadan kaldırılmasında yapılacakların başında eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Eğitime ayrılan kamu kaynakları artırılmalı ve okulların fiziki kapasiteleri ve eğitim öğretimin kaliteli biçimde yapılmasına olanak sağlayacak imkanlar her okulda eşit sağlanmaya çalışılmalıdır.

Eğitimin maliyetine ailelerin katılması ülkedeki gelir düzeyi ve gelirin adaletli dağılımı ile yakından ilgilidir. Gelir düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde, ailelerin eğitimin maliyetine katılması önemli bir sorun oluşturmaz. Oysa bu durum Türkiye açısından büyük bir sorun oluşturmaktadır.

Türkiye’de devlet okullarında, ücretsiz sunulması gereken ilköğretimin, uygulamada paralı duruma getirildiği ve finansmanına velilerin daha çok katıldıkları gözükmektedir.

Kamu kaynaklarından eğitime ayrılan payın az olması velilere yeni harcama türleri ve artan harcama miktarları doğurmuştur. Kayıt parası, dergi parası, okul-aile birliği gibi ailelerden alınan paralarla ailelerin eğitimin maliyetine katılımı büyük ölçüde artırılmıştır.

Devlet ilköğretim okullarının tüm mevcut durumlarını ortaya çıkarmalı ve eksiklerini bizzat kendisi karşılamalıdır. Ayrıca, bir öğrencinin toplam maliyeti uzmanlarca hesaplanarak tüm giderleri devlet tarafından karşılanmalıdır. Bu konularda üniversitelerle işbirliğine gidilmelidir. Yeni sınav sistemi uygulamaları uzun vadede yapılan araştırmalar sonucu hayata geçirilmelidir. Ailelere yeni harcama tür ve miktarları çıkaracak uygulamalardan kaçınılmalıdır.

Eğitim yöneticileri eğitim ekonomisi ve kaynakların verimli kullanımı konusunda eğitilmelidir. Bu konuda, üniversitelerin eğitim yönetimi ve denetimi alanlarında eğitim ekonomisi, okul bütçesi ve eğitimin maliyeti konularında derslere ağırlık verilmesi gerektiği belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- Adem, M. (1993). *Ulusal eğitim politikamız ve finansmanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Adem, M. (1977). *Türk eğitiminin ekonomik politikası*. Ankara: Bilim Matbaası.
- Adem, M. (2000). *Atatürkçü düşünce ışığında eğitim politikamız*. İstanbul: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Adem, M. (1999). Cumhuriyet döneminde eğitim finansmanı. *Eğitimde yansımalar ve 21. yüzyılın eşğinde Türk eğitim sistemi ulusal sempozyumu*. Ankara: Hüseyin Hüsnü Tekişik Eğitim-Araştırma Merkezi. Yayın No: 3.
- Ak, T. (1997). *Türk Eğitim Sisteminin ekonomik analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Akça, Ş. (2002). *Ailelerin ilköğretim kademesinde yaptıkları eğitim harcamaları* (Ankara İli Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akdoğan, A. (2001). Topluma sunulan hizmetlerin kapsamı ve nitelikleri ile finansman yöntemlerindeki değişim ve etkinlik açısından değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını*, 3(3).
- Aslan, E.E. (1994). *Türkiye’de eğitim ve yapısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Ana bilim Dalı, İstanbul.
- Ataklı, A. (1999). Cumhuriyetten günümüze eğitim sisteminin sorunları üzerine toplumun görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2).
- Ataş, E. (1979). *Türkiye’de eğitim hizmetlerinin kamu harcamaları açısından analizi*. Eskişehir: E.İ.T.İ. Akademisi Basımevi.
- Başaran, İ. E. (2006). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Baykal, O. (1988). Eğitim hizmetlerinin ekonomik kalkınmaya katkısı. *Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 130–145.
- Bircan, İ. (1979). *Planlı dönemde temel eğitim ve ekonomik politikası*. Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı, Ankara.
- Coşar, N. (1988). *Türkiye’de eğitim ve eğitim harcamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÇHS. (2010). *Çocuk haklarına dair sözleşme: Özet*. http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html adresinden 12 Ekim 2010 tarihinde alınmıştır.
- Görgün, S. (1994). *Maliye politikası ders notları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Ders Notu Yayınları, Yayın No: 3, Y.Ü.S.B.F. Masaüstü Yayıncılık Birimi.

- Hesapcıoğlu, M. (1994). *İnsan kaynakları ve ekonomisi*. İstanbul.
- İHEB. (2010). *İnsan hakları evrensel beyannamesi*. <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html> adresinden 12 Ekim 2010 tarihinde alınmıştır.
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu. (2010). *İlköğretim ve Eğitim Kanunu (222)*. MEB Mevzuat Bankası. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24.html> adresinden 12 Ekim 2010 tarihinde alınmıştır.
- Kabasakal, Ö. (1983). *Planlı dönemde ilköğretime yapılan yatırımlar ve kullanımı*. Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı, Ankara.
- Karaarslan, E. (2005). Kamu kesimi eğitim harcamalarının analizi. *Maliye Dergisi*, 149, 36–73.
- Karakütük, K. (2006). Yükseköğretimin finansmanı. *Millî Eğitim Dergisi*, 171, 219–242.
- Karakütük, K. (2001). Yükseköğretimde finansman darboğazı ve vakıf yükseköğretim kurumlarına yapılan parasal devlet yardımları. *Eğitim Araştırmaları*, 3-4, 70–82.
- Karakütük, K. (2001). Cumhuriyet'in kuruluşundan planlı döneme kadar eğitimin finansmanı (1923-1960). *Millî Eğitim Dergisi*, 149, 61–79.
- Karakütük, K. (2003). Eğitimin ekonomik temelleri. V. Sönmez (Editör), *Öğretmenlik mesleğine giriş* (ss. 143-181). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karakütük, K. (2006). Yükseköğretimin finansmanı. *Millî Eğitim Dergisi*, 171, 219–242.
- Karip, E. (2002). Eğitimin ekonomik temelleri. Y. Özden (Editör), *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Karip, E. (2007). İlköğretimde kalite: Avrupa Birliği kalite göstergeleri çerçevesinde kalitenin değerlendirilmesi. S. Özdemir, H. Bacanlı ve M. Sözer. (Editörler), *Türkiye'de okul öncesi eğitim ve ilköğretim sistemi temel sorunlar ve çözüm önerileri* (ss. 211-267). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Kavak, Y., Ekinci, E. ve Gökçe, F. (1997). *İlköğretimde kaynak arayışları*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Martı, M. M. (1997). *Planlı dönemde ulusal eğitimimizin temel hedefleri ve finansman kaynakları (1963-1992)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Önder, İ., Tamer, A., İbiş, M., Özer, F., Özkan, H. ve Pektaş, R. (1998). Eğitim finansmanına özgürlükçü ve eşitlikçi yaklaşım. *Demokratik Eğitim Kurultayı Eğitimde Kaynak Yaratma ve kullanımı Merkez Komisyonu Raporu*, Ankara.
- Öztürk, S. (2002). *İlköğretim okullarının finansman kaynakları* (Ankara İli Polatlı İlçesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Serdar-Kahveci, S. (2009). *Ortaöğretim kurumlarına geçiş sisteminde uygulanan sınavların ailelere maliyetinin ailelerin toplam eğitim harcamaları içindeki payı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Süzük, İ. (2002). *İlköğretim okul harcamalarında genel bütçe dışındaki kaynakların yerine ilişkin okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşleri* (Ankara İli Örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şener, O. (1987). Eğitim ekonomisinin temel ilkeleri. *III. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu*, Gebze. İstanbul: Azar Matbaacılık.
- T.C. Anayasası. (1961). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1961)*. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> adresinden 12 Ekim 2010 tarihinde alınmıştır.
- T.C. Anayasası. (1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982)*. <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm> adresinden 12 Ekim 2010 tarihinde alınmıştır.
- TED. (2007). İlköğretimin sorunları alan araştırması. S. Özdemir, H. Bacanlı ve M. Sözer (Editörler), *Türkiye’de okul öncesi eğitim ve ilköğretim sistemi temel sorunlar ve çözüm önerileri* (ss. 331–392). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Turan, Y. (1986). *Siyasal sistem ve siyasal davranış*. (3. Basım). İstanbul: Der Yayınları.
- Türkmen, F. (2002). *Eğitimin ekonomik ve sosyal faydaları ve Türkiye’de eğitim-ekonomik büyüme ilişkisinin araştırılması*. Ankara: DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT 2665.
- Türköz, M. (2002). *Türkiye’de ortaöğretim yatırımları ve verimliliği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ünal, S. (1997). İlköğretim yöneticilerinin finansman sorunları. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9, 369–378.
- Ünal, L. I. (1996). *Eğitim ve yetiştirme ekonomisi*. Ankara: Epar Yayınları.
- Yıldırım, S. (2000). Eğitim üretiminde verimlilik ve eşitlik üzerine. *Cumhuriyet Gazetesi Bilim Teknik Dergisi*, 671, 16.
- Yıldız, K. (1997). Eğitim ekonomi ilişkisi ve eğitimin ekonomik faydaları. K. Yıldız ve N. Akgün (Editörler), *Eğitim planlaması ve ekonomisi üzerine seçme yazılar* (ss. 102–103). Bolu: Abant İzzet Baysal Ü. Yayınları No: 3.
- Yıldız, Z. (2000). Eğitim sürecinde ortaya çıkan kayıpların gerçek maliyetlerin hesaplanmasındaki önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 147.
- Yılmaz, H. H. (2007). *Beceriler, yeterlilikler ve meslek eğitimi: Mali analiz ve finansman önerileri yönetici özeti*. TURKONFED-ERG.

Yomralioğlu, T. ve Uzun, B. (2001). Okul alanlarının bedelsiz olarak kamuya kazandırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 150.

Yararlanılan Web Adresleri

http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/150/yomralioglu_uzun.html

http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content

http://www.cocukhaklari.gov.tr/condocs/mevzuat/cocuk_haklari_sozlesmesi.pdf

<http://www.anayasa.gen.tr/1924tek.html>

<http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.html>

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/113.html>

<http://www.mevzuat.meb.gov.tr/html/24html>

<http://www.mevzuat.meb.gov.tr/html/88html>

EKLER

EK 1

ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİNDEKİ OKULLAR

<i>İlçe</i>	<i>Okulun Adı</i>
Keçiören	Keçiören Atatürk İlköğretim Okulu
	Danışment Çiçekli İlköğretim Okulu
	Mehmet Emin Yurdakul İlköğretim Okulu
	Kalaba İlköğretim Okulu
	29 Ekim İlköğretim Okulu
	Çizmeci İlköğretim Okulu

EK 2**ARAŞTIRMA ANKETİ****İLKÖĞRETİM 6, 7, 8. SINIFLARDA AİLELERİN YAPTIĞI EĞİTİM
HARCAMALARINI BELİRLEME ANKETİ**

Sayın veli,

2009-2010 eğitim-öğretim yılında ilköğretim okulu öğrencilerinin ailelerinin yaptıkları eğitim harcamalarının tür ve miktarlarını belirlemek amacıyla yüksek lisans tezi hazırlamaktayım.

Elinizde bulunan anket, ilköğretim 6, 7 veya 8. sınıfta öğrenim gören çocuğunuz için yaptığınız eğitim harcamalarının tür ve miktarlarının belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Anket sonuçları, yalnızca hazırladığım tez için kullanılacaktır. Lütfen anket üzerine isim yazmayınız.

Anketi yanıtlamak için ayırdığınız zaman, gösterdiğiniz özen ve bilimsel bir araştırmaya katkılarınızdan dolayı teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Filiz SAKALLI

Gazi Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrencisi

İletişim için:

İş Tel: (0312) 857 26 25

I. BÖLÜM

Açıklama: Lütfen aşağıda yer alan soruları ilgili yeri işaretleyerek (X) ya da cevabın yazılması için oluşturulan alana yazarak cevaplayınız.

1. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek

2. Öğrenim Durumunuz: <u>Baba</u> () İlkokul mezunu değilim. () İlkokul mezunuyum. () İlköğretim (ortaokul) mezunuyum. () Orta öğretim (lise) mezunuyum. () Orta öğretim (lise) mezunuyum. () Yükseköğretim (üniversite) mezunuyum. () Yüksek lisans ve/veya doktora mezunuyum.	<u>Anne</u> () İlkokul mezunu değilim. () İlkokul mezunuyum. () İlköğretim (ortaokul) mezunuyum. () Orta öğretim (lise) mezunuyum. () Orta öğretim (lise) mezunuyum. () Yükseköğretim (üniversite) mezunuyum. () Yüksek lisans ve/veya doktora mezunuyum.
---	--

3. Çalışma Durumunuz: <u>Baba</u> () İşçi () Memur () Serbest Meslek () Emekli () İşsiz () Başka (belirtiniz):	<u>Anne</u> () İşçi () Memur () Serbest Meslek () Emekli () İşsiz () Başka (belirtiniz):
--	---

4. Ailenizin aylık toplam geliri:

() 1-500 TL () 501-600 TL () 601-1000 TL

() 1001-1500 TL () 1501 TL ve üzeri

5. İlköğretime devam eden çocuğunuz kaçınıcı sınıfta okumaktadır?

() 6 () 7 () 8

II. BÖLÜM

Açıklama: 2009-2010 Eğitim-Öğretim yılında okullar açıldıktan sonra ilköğretime devam eden çocuğunuza eylül ayı itibarıyla okula yapmış olduğunuz bir defaya mahsus doğrudan harcamaların tür ve tutarlarını TL para cinsi ile yanındaki boş alanlara belirtiniz.

<i>Özel Gider Harcama Kalemleri</i>	<i>Harcama Tutarı</i>
1. Kayıt parası (Gönüllü bağışlar dahil)	
2. Okul-Aile Birliğine yapılan yardımlar	
3. Okul aidatları	
4. Okul kıyafetleri (forma, önlük, takım elbise)	
5. Okul çantası	
6. Eşofman, spor ayakkabı	
7. Kırtasiye malzemeleri (defter, vb)	
8. Yardımcı ders kitapları (alıştırma kitapları ya da ders	
9. Atlaslar, sözlükler, vb.	
10. Masa örtüsü ve perde parası	
11. Sınıf köşeleri için ödenen paralar (panolar, ünite ve	
12. İlk yardım malzemeleri ve ecza dolabı	
13. Okul Kitaplığı harcamaları	
14. Spor kolu için beden eğitimi malzemeleri	
15. Bilgisayar, televizyon, tepegöz, projeksiyon, vb.	
16. Okul kırtasiyesi için (fotokopi, asetat vb)	
17. Okula ya da sınıfa alınan temizlik malzemeleri	
18. Okulda yapılan badana, boya ve tamirat işleri	
19. Sözleşmeli memur parası	
20. Yıl başında bir defa yaptığınız başka bir harcama varsa belirtiniz:	
<i>Toplam</i>	

III. BÖLÜM

Açıklama: 2009-2010 Eğitim-Öğretim yılında okullar açıldıktan sonra ilköğretime devam eden çocuğunuza ayda bir defa yapmış olduğunuz doğrudan ve dolaylı harcamaların tür ve tutarlarını TL para cinsi ile yanındaki boş alanlara belirtiniz.

<i>Özel Gider Harcama Kalemleri</i>	<i>Harcama Tutarı</i>
1. Kurs parası	
2. Dershane parası	
3. Özel ders parası	
4. Günlük okul harçlığı	
5. Ulaşım masrafları (okul servisi, otobüs, metro)	
6. Tahta kalemi, tebeşir, silgi vb	
7. Matematik, Fen Bilgisi dersi için malzemeler	
8. Resim ve müzik dersi için malzemeler	
9. Ev ekonomisi ve iş eğitimi için malzemeler	
10. Bilgisayar dersi için malzemeler	
11. Okul etkinlik dergisi	
12. Ünite dergileri ya da dersle ilgili çeşitli dergiler	
13. Çeşitli fotokopi ya da asetat çekimleri	
14. Diğer derslerle ilgili çeşitli materyaller	
15. Ayda bir defa yapmış olduğunuz başka bir harcama varsa belirtiniz:	
<i>Toplam</i>	

IV. BOLUM

Açıklama: 2009-2010 Eğitim-Öğretim yılında okullar açıldıktan sonra ilköğretime devam eden çocuğunuza dönem içerisinde daha sonradan yapmış olduğunuz doğrudan ve dolaylı harcamaların tür ve tutarlarını TL para cinsi ile yanındaki boş alanlara belirtiniz.

<i>Özel Gider Harcama Kalemleri</i>	<i>Harcama Tutarı</i>
1. Öğrenci kimliği ve paso parası	
2. Fotoğraf parası	
3. Gezi paraları	
4. Kızılay, THK ya da yardım kampanyalarına yapılan	
5. Resmi törenler için okul kıyafetleri	
6. Okulun çevre düzenlemeleri	
7. Dönem içinde sonradan yaptığınız başka bir harcama varsa belirtiniz:	
<i>Toplam</i>	